

VILNIUS UNIVERSITY

LAURA JUCHNEVIČ

**CHANGES IN THE ROLES OF LIBRARIES IN NETWORK SOCIETY:
LITHUANIAN CASE**

Summary of Doctoral Dissertation

Social Sciences, Communication and Information (08S)

Vilnius, 2016

The dissertation was written at Vilnius University in 2011–2015

Academic supervisor

Prof. Dr Rimvydas Laužikas (Vilnius University, Social Sciences, Communication and Information – 08S)

The dissertation will be defended at the Council of Communication and Information Sciences of Vilnius University:

Chairperson – Prof. Dr Zenona Ona Atkočiūnienė (Vilnius University, Social Sciences, Communication and Information – 08S)

Members:

Prof. Dr (HP) Arvydas Pacevičius (Vilnius University, Social Sciences, Communication and Information – 08S)

Prof. Dr Daiva Janavičienė (Klaipėda University, Social Sciences, Communication and Information – 08S)

Prof. Dr Gunilla Widén (Åbo Akademi University (Turku, Finland), Social Sciences, Library and Information Science – 08S)

Assoc. Prof. Dr Regina Varnienė-Janssen (Vilnius University, Social Sciences, Communication and Information – 08S)

The public defence of the dissertation will be held at 14.00 on 27 January 2016 at Vilnius University, Faculty of Communication, lecture hall No. 217 (Spaudos teatras)

Address: Saulėtekio Ave. 9, LT-10222, Vilnius, Lithuania

The summary of the doctoral dissertation was sent out on 28 December 2015. The doctoral dissertation is available at Vilnius University Library.

VILNIAUS UNIVERSITETAS

LAURA JUCHNEVIČ

**BIBLIOTEKŲ VAIDMENŲ KAITA TINKLAVEIKOS VISUOMENĖJE:
LIETUVOS ATVEJIS**

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija (08S)

Vilnius, 2016 m.

Disertacija rengta 2011-2015 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

prof. dr. Rimvydas Laužikas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija – 08S)

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Socialinių mokslų srities Komunikacijos ir informacijos krypties taryboje:

Pirmininkas – prof. dr. (HP) Zenona Ona Atkočiūnienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija – 08S)

Nariai:

Prof. dr. (HP) Arvydas Pacevičius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija – 08S)

Prof. dr. Daiva Janavičienė (Klaipėdos universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija – 08S)

Prof. dr. Gunilla Widén (Åbo Akademi University (Turku, Suomija), socialiniai mokslai, bibliotekininkystės ir informacijos mokslai – 08S)

Doc. dr. Regina Varnienė-Janssen (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija – 08S)

Disertacija bus ginama viešame Komunikacijos ir informacijos krypties tarybos posėdyje 2016 m. sausio mėn. 27 d. 14 val. Komunikacijos fakulteto Spaudos teatro (217) auditorijoje.

Adresas: Saulėtekio al. 9, Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2015 m. gruodžio mėn. 28 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje.

Summary

Relevance of the topic and the research subject

Changes in the roles of libraries have been a subject of discussions of researchers in the areas of library science and information and of the professional community both abroad and in Lithuania for over 20 years. Answers to problem issues involving the necessity and purpose of libraries in the 21st century world of networks¹, characterised by abundance of information, continuous development of digital technologies, modern information infrastructure, and changes in the area of culture and social structures, have been sought in scientific publications and conference presentations.

Within the context of dynamic changes, new concepts of libraries supported by scientific methodology are being formed and at the same time old concepts are being reviewed. At the moment, it is becoming particularly relevant to research the interaction between modern libraries and the public based on the concept of the participatory library (Fichter, 2006; Lankes, Silverstein and Nicholson, [2007]; Casey and Savastinuk, 2007; Holmberg, Huvila, Kronqvist-Berg and Widén-Wulff, 2009; Nguyen, Partridge and Edwards, 2012; Kronqvist-Berg, 2014). Within the context of scientific discussions, the interaction between the participatory library and the public is described whereby *the society is actively involved in creating and sharing the information and the focus of the library shifts from taking care of library resources to realisation of the users' needs* (Nguyen, Partridge and Edwards, 2012; Nguyen, Partridge and Edwards 2013). When formulating social roles of libraries, this obliges libraries to consider society's *information needs and search methods* (Huvila, 2013), the *transfer of library services to virtual space, in particular, social networks* (Aharony, 2012, 2013; Vassilakaki and Garoufallou, 2014), *librarian roles* (Huvila, Holmberg, Kronqvist-Berg, Nivakoski and Widén, 2013; Vanwynsberghe, Vanderlinde, Georges and Verdegem, 2014) and other aspects.

In order to reveal the entirety of the change in the roles of the library as a social institution in modern society, this work relies on Castells' (2000, 2005, 2006, 2007)

¹ According to Manuel Castells' theory of the network society, networks are the most important tools aimed at forming, guiding and misleading the society (Castells, 2005, p. 454-455). The direct consequence of the network society is the world view that looks like densely knit fabric (Webster, 2006, p. 109).

theory of the network society, which highlights the achievements of the society in developing technologies, use of information, and operation in a networking social organisation, and at the same time the importance of modern digital technologies in developing social structures (Castells, 2005, p. 453). The so-called *Third Wave of change in society*² can be characterised not only by intensive use of ever improving and changing technologies or increasing flows of information, but also by the feature that particularly separates contemporary society from its predecessors: *the hierarchical organisation of society is transforming into network structures* (Laužikas, 2010). The impact of the network society on the roles of libraries in the current work is researched by identifying the factors of *the growing need of identity of communities and individuals, decentralisation of power, social structural changes, development of digital technologies, and information behavioural changes*. The impact of these factors of the network society on the roles of libraries is universal, however, in various countries of the world it may manifest in a variety of ways due to different political structures, historical upheavals, social space, and changes in economic situation, science, studies, and culture. For this reason, it is relevant to research the characteristic features of the development of library roles of a specific country and trends in change in order to identify and comprehensively define the current situation and to create the basis for further purposeful formation of library roles of a specific selected country.

The research of the Lithuanian case of changes in the roles of the libraries seeks to establish how library roles have been formed over a period of 25 years (from 1990 to 2014) within the context of intensive changes in society. Since management and administrative practice are understood as the characteristics that define *the society, its modernity and maturity* and that can be used to identify important characteristics of society, phenomena, circumstances, and areas of activities, development and progress (Melnikas, 2013, p. 188-189), it is appropriate to research changes in the roles of Lithuanian libraries by analysing the roles of libraries formed by politicians³. The

² According to Alvin Toffler's measurement of changes in waves, (*Informacinių technologijų visuomenė...*, 2002, p. 36), *the first wave* is the agrarian revolution; *the second wave* is the industrial revolution that established the industrial society; and *the third wave* is the revolution in production in the second half of the 20th century that established the information society.

³ Politicians are understood in a broad sense in this work – as representatives of the legislative and executive authorities of the country, who produce official documents of the country (also called legal acts in the work) that affect the country's libraries.

formation of the roles of libraries in legal acts is a relevant aspect in library and information sciences and in the professional sphere. According to Audronė Glosienė (2000 a, 2000 b), documents concerning the country's libraries should be prepared to help libraries implement their roles in society, while Renaldas Gudauskas (2013) focuses on the desire to identify reference points in the official documents concerning libraries that would allow libraries to be an integral part of the information infrastructure of Lithuania. The strategic legal acts presuppose the research of the development of library roles in Lithuania. In legal acts the roles allocated to libraries correspond to the society's expectations: changes concerning libraries in the *Guidelines on Changes in the Lithuanian Cultural Policy (Official Gazette, 2010, No. 80-4152)* and the *National Progress Programme for 2014-2020 (Official Gazette, 2012, No. 144-7480)* are related to strengthening of the cultural environment and the aspiration to build an educated and creative society.

Extent of research on the subject and research problem

The abundance of research concerning changes in the roles of libraries offers a diversity of terminology used in library and information sciences – roles, functions and even activities of libraries in research works often become synonymous concepts. The current thesis aims to make a distinction between the concepts of roles and functions of libraries and to reveal their interconnections that predetermine formation and change of library roles.

The roles of libraries have been examined in doctoral dissertations in Lithuania and abroad in order to determine *the needs of various stakeholders of information and library services* (e.g. Januševičienė, 2005), *strategic directions of libraries* (Pupelienė, 2007), *social impact of libraries on users* (Rutkauskienė, 2009), *influence of local politicians (decision-makers) on the activities of libraries* (Evjen, 2012), *information behaviour of library users in social networks* (Kronqvist-Berg, 2014), etc. The most recent research of library roles in Lithuania is the doctoral dissertation by Simona Petraitytė (2013) in which the author provides a discourse analysis concerning the formation of the roles of academic libraries. Her thesis analyses the roles allocated to academic libraries by stakeholder groups, which can exert influence on the strategy and policy of libraries.

There are several directions in the research of library roles according to the topics and types of research:

1. Adaptation of libraries as institutions to the changing environment (Glosienė, 2000 b; Davis, 2008; Forrest and Bostick, 2013; Sabaratnam and Ong, 2013; Wells, 2014; Satgoor, 2015), strategic decisions for future development of libraries (Lewis, 2007; Manžuch, Macevičiūtė and Adomavičius, 2012; Manžuch, Macevičiūtė and Sadunišvili, 2013; Manžuch and Tautkevičienė, 2014) and the phenomenon of libraries directly associated with books, but existing in the environment of other available opportunities to obtain information (e.g. Huvila, 2013).

2. The impact of changes in information behaviour of users and social structures on the roles of libraries (Marchionini and Maurer, 1995; Jager, Nassimbeni and Underwood, 2007; Aabø, 2005; Goulding, 2006; Baker and Evans, 2011; Zimmerman, 2012; Huvila, 2013).

3. The impact of information and communication technologies and the use of social networks on the implementation of social functions of libraries (Rutkauskienė, 2009 a; Lankes, 2011; Aharony, 2012, 2013; *Vartotojų nuomonė apie informacinių ir komunikacinių technologijų naudą...*, 2013; Quick, Prior, Toombs, Taylor and Currenti, 2013; Vassilakaki and Garoufallou, 2014).

4. The impact of the stakeholders on the roles of libraries and adaptation to the needs of society by rethinking the opportunities for the use of library infrastructure (Leckie and Buchman, 2007; Aabø and Audunson, 2012; Jochumsen, Rasmussen and Skot-Hansen, 2012; Forrest and Bostick, 2013; Macevičiūtė, 2014).

On the one hand, research of the public opinion on libraries is also carried out in the professional sphere. For example, the research conducted during the 2008–2012 Libraries for Progress project revealed that libraries were directly associated with books and the opportunity to borrow books. During the implementation of the project which involved introduction of information and communication technologies in libraries, the attitude slightly changed – libraries started to be evaluated as providers of access to technologies, a place for a community (*Bibliotekos pažangai...*, [2008], 2008, 2009, 2010, 2012).

On the other hand, a comprehensive research on changes in the roles of libraries in the network society that would identify the main factors of the network society affecting

the change has so far not been performed. It is also important to note that no research on changes in the roles of libraries over 25 years of independence of Lithuania by identifying how the roles were formed in legal acts is available either. The research on changes in the roles of libraries lack a holistic approach in determining the impact of the factors of today's environment and actors on the changes in a specific country over a longer period and therefore the **research problem** could be formulated as the question "which library roles and how they are changing/being changed due to the factors determined by the network society".

Theoretical and methodological novelty of the dissertation

The novelty of the doctoral dissertation is based on the fact that for the first time the directions of the development of library roles in the network society in Lithuania have been theoretically substantiated and a universal research methodology has been proposed for identifying changes in the role of libraries and applicable in purposeful formation of library activities in the changing environment.

This doctoral dissertation uses the soft systems methodology which allows to combine the factors of the network society and the library system which experiences change into a single whole and to form a common comprehensive understanding of the problem field. Based on the holistic principle, the principles of patterns, relationships, interactions, element fusion, and orientation to purpose and changes, the factors of the network society, which have the major impact on the formation of library roles, and elements that constitute the library system and their interaction as a coherent system have been identified and theoretically substantiated.

The analysis and detailed evaluation of the elements of the research object and their interaction is based on the CIDOC CRM⁴ ontology and the CATWOE method. This allowed to prepare a conceptual model of the library system and to detail the process of forming library roles. The methodology is intended for objective simulation and management of the object in the event of changes in order to avoid errors in creation and to integrate the identified interactions between library elements and the factors of the network society. This allows to affirm that a universal methodology has been prepared

⁴ CIDOC CRM – CIDOC Conceptual Reference Model (CRM) is a standard prepared by the International Committee for Documentation (CIDOC). The CRM is considered to be ISO 21127 (LST ISO 21127:2009, 2009).

offering an opportunity to develop a model that would integrate the factors created by the network society and the elements that constitute the library system. The model is appropriate for the analysis of the characteristics of the development of library roles and trends in the change of the roles in the shifting environment. Based on this methodology, the change in the roles of libraries in the network society in Lithuania is conceptually researched and a new tool for library researchers and strategy developers is created for purposeful planning of library activities, and for practitioners – for purposeful organisation of these activities.

The application novelty of the doctoral dissertation is based on the opportunity to use the results of this first research on changes in the roles of libraries in Lithuania over a period of 25 years for creating a coherent library policy, preparing such legal acts in his area as laws, strategies, guidelines, etc. The research has allowed to identify the current situation in the formation of library roles, specific characteristics in the development of the roles and trends in their change, therefore it is possible to take account of what has already been implemented in developing the library area.

The object of research is changes in the roles of libraries in the network society based on the case study of changes in the roles of libraries in Lithuania in 1990–2014.

The aim is to form a theoretical model of changes in the roles of libraries in the network society and the methodology for researching changes in the roles of libraries, and to substantiate the specific characteristics of the development of library roles in Lithuania and trends in changes in the period 1990–2014.

Objectives:

1. To analyse and identify the situation in the change of library roles and specific characteristics of the change affected by the factors of the network society.
2. Based on the systemic approach and the systems theory and applying the CIDOC CRM ontology and the CATWOE method, to identify elements of the library system and their interactions and to prepare a conceptual model for the process of forming library roles.

3. Based on the soft systems methodology and integration of the principles of qualitative research, to form a universal methodology that allows to combine the factors of the network society and elements of the library system into a single whole and to identify trends in the change of library roles in the shifting environment.

4. Based on the formed methodology, when analysing legal acts that regulate the field of libraries in Lithuania according to the prepared integrating model, to identify specific characteristics of the development of the roles of libraries in Lithuania in 1990–2014 and the trends in change of the roles in the contemporary society.

Defended statements:

1. The theoretical description of the change of the roles of libraries in the network society submitted for defence is based on *the factors of the network society* that cover the growing need of identity of communities and individuals, decentralisation of power, social structural changes, development of digital technologies, and information behaviour changes, which should be evaluated when planning the purposeful formation of library roles; and the modern library concept.

2. The theoretical description of the change of the roles of libraries in the network society submitted for defence is based on *the conceptual model of the library system*, which involves role formation, roles, actors, functions, infrastructure (information resources, material basis, and processes) and context (right, time-span, and place), and which is a universal basis for analysing and planning the process of forming library roles.

3. The theoretical description of the change of the roles of libraries in the network society submitted for defence is based on *the developed universal research methodology*, which allows to identify and holistically evaluate the factors of the network society affecting the formation of library roles, to explain the elements of the library system and to determine their interaction, and to prepare an integrating model, which could be applied within a broad research field of changes in the roles of information institutions;

4. The theoretical description of the change of the roles of libraries in the network society submitted for defence is based on *the results of empirical research*. The results support the fact that it is appropriate to form the roles of libraries in Lithuania on

the basis of a conceptual approach, in a systematic manner, by evaluating the factors of the network society, which have the greatest impact on library roles; and the universal research methodology prepared in the dissertation.

Methodology applied in the dissertation and the structure of the dissertation

The methodological framework of the doctoral dissertation is the selected systems theory and systematic approach. Changes in society and research space, changing understanding of the environment and interpretation of world laws determined emergence and change of different scientifically-based approaches of the actively used systems theory (according to Mingers, 2006). The scientific substantiation of research, systematic approach and systems theory are applied in the humanities and social sciences: in *sociology* (Haken, 1980; Eve, Horsfall and Lee, 1998), *education science and papers in the area of education* (Birgelytė, 2005, 2008; Ališauskas, 2010), *research on social work* (Vaičekauskienė, 2009), *management* (Skaržauskienė, 2008), *environmental management* (Wybo and Lonka, 2004), *information and communication sciences* (Augustinaitis, 2005), with emphasis on the synergistic action in the environment *when analysing processes in society* (Kanišauskas, 2008), *economy* (with emphasis on the influence of chaos) (Masteika and Simutis, 2004) or otherwise *defining standard research objects* (Laužikas, 2008), etc.

The systematic approach and the systems theory as well as methodological solutions derived from them are applied in the research of complex scientific problems in library and information sciences when examining *libraries as an object of the library science* (Ванеев and Гольдберг, 1977; Ванеев, [1982] 2004), *library genesis* (Столяров, 1981), *library as a socio-cultural part of the system* (Shera, 1976; Glosienė 2010), *library paradigm change* (Vakkari and Cronin, 1991), *trends in the development of the strategic information organisation of scientific digital libraries* (Kuprienė, 2012), and *professional training of librarians (educators)* (Grigas, 2013); depicting library as a soft (information) system operated by *information specialists/librarians* (Huvila, 2013); forming *the substantiation of the new library concept* (Lankes, 2011), etc.

The object of the systems theory is a system (whether living or non-living; complex or simple; open or isolated), which can be described as *an organised whole, parts of which are linked to each other, and which generates properties and events that are*

typical to it (but are not typical to individual elements) and seeks a common system objective (Skyttner, 2008; Richardson, 2004 a). In the systems theory, when researching an object (a system and interaction of its elements), *hard and soft* systems methodologies are applied; the former is applied for researching non-living systems, for example, information systems (Checkland, 1985), while the latter is applied for researching changing, dynamic systems, for example, social systems (Checkland and Poulter, 2010) (Properties of the library as a complex soft system are provided in Annex 1 to the dissertation). The library system interacts with other complex social systems and is affected by constant change and uncertainty, therefore it is appropriate to examine the library system using the soft systems methodology by Peter Checkland, which offers a methodology and a programme of how to conduct research (Williams, 2005; Checkland and Poulter, 2010). According to this methodology, consisting of three research levels and seven stages: 1) the real world and the relevant problem (in this case, the library system and changes of its elements (roles) as a result of environmental factors created by the network society); 2) conceptually defined real world; 3) and in the course of the research, return to the real world, test the model that has been developed. When the levels are broken down into stages, the process and methods suitable for the research of the changes in the roles of libraries in Lithuania become apparent (*Table 1. Methodology used in the dissertation (prepared by the author based on Williams, 2005; Checkland and Poulter, 2010).*

Table 1. Methodology used in the dissertation (prepared by the author based on Williams, 2005; Checkland and Poulter, 2010)

Part of the doctoral dissertation	Level of research	Stage of research	Methods	Objective of research to be achieved and the content of the part of the doctoral dissertation
Part I of the doctoral dissertation	<i>Real world</i>	I. Identification and description of the problem situation	Analysis of scientific literature	The roles of libraries in the changing environment are researched by examining modern library concepts and identifying the factors of the network society affecting changes in library roles.
		II. Concretisation of the problem situation		

	<i>Conceptual world</i>	III. Definition of the system and identification of the main processes of the system	Root definition using the CATWOE method and analysis of scientific literature	Library roles are defined as an element of the library system; the library system is conceptualised (elements of the library system and their interactions are identified) and a conceptual model of the process of forming library roles is developed.
		IV. Conceptualisation of the system	Conceptualisation of the system using the CIDOC CRM ontology	
Part II of the doctoral dissertation	<i>Real world</i>	V. Real and conceptual worlds are juxtaposed	Empirical research is performed. The conceptual model is juxtaposed and compared with the results obtained during the empirical research by implementing the qualitative content analysis of official documents. Generalisations of the empirical research are made.	The developed model is verified by selecting the Lithuanian case 1990–2014; the integral model is used to analyse legal acts. Results are provided; specific characteristics of the development of library roles and trends in their changes in Lithuania are summarised.
		VI. Desirable and possible changes in the system are identified		
		VII. Actions in order to change the situation are planned		

The doctoral dissertation consists of a) the introduction, b) two parts of the main body – theoretical and empirical, c) conclusions and recommendations, and d) a list of bibliography and bibliography of the official documents selected for the research, and e) annexes. The structure is linked with the logical sequence of the implementation of the soft systems methodology from identifying the limits of the problem and system to establishing the current situation, and then answering the problem questions raised.

Restrictions of the application of the methodology and adaptation of definitions

According to the selected systems theory and systemic approach, interactions between system elements and impact of environmental factors should be analysed as one whole. Application of the CIDOC CRM ontology for the definition of the elements of the library system and their interactions has revealed a multilayered structure of the library system. For this reason, the thesis provides a common conceptual model of the library system which reveals the main elements and their interactions. In order to achieve the objective, a conceptual model of the process of the formation of library roles has been developed to identify the main elements and their characteristics in forming library roles. Descriptions of other main elements of the library system (except for the description of

the *role* of the elements) and their identified interactions are provided in dissertation *Annex 2. Library system elements and interactions*.

Implementing the stages of the research based on the soft systems methodology, various methods are integrated with their well-established definitions, which are therefore aligned. The library system researched in the thesis reflects the most general elements of all real libraries and their interactions and, therefore, the singular form is used – *the library system*. Where different roles of different libraries are explored, the plural form is used – *the roles of libraries* or *library roles*.

Main results of the dissertation

1. The development and change in the roles of libraries in modern library concepts are described through internal structural changes of libraries and changes in their relationship with the environment. The factors of the network society determine greater interactivity, participation of libraries, development of services, and use of technology in their activities, and the roles of libraries acquire new features, which were not characteristic earlier, described as the *participatory library concept*. The following are the factors of the network society which influence different roles of libraries: a) *factors of the growing need of identity of communities and individuals and decentralisation of power* influence the roles of libraries as **memory institutions, disseminators of culture and power formers**; b) *the factor of social structural changes* affects the roles of libraries as the **space of social interactions** and **public sector institutions**; c) *factors of digital technology development and changes in information behaviour* affect the roles of libraries as **information and knowledge centres** and **technology centres**. The main reasons are:

- Opportunities to construct identity on the level of an individual using culturally available resources, defining its position in the society and, at the same time, seeking to change the entire social structure (Castells, 2006, p. 23-24).

- *Disaggregation* – cracked, multiple identities (Fraser and Dutta, 2010).

- *Diffusion* – horizontal power typical to the network society; the power which is diffused across the society and *integrated into the networks* in the virtual environment (Fraser and Dutta, 2010, p. 50).

- *Democratisation* of the social status, because the status symbols become meaningless and the individual may assume social roles according to the situation.

- Reliable information and information literacy needs for implementing social activities (work, education, etc.) of an individual.

2. After the analysis of scientific literature and identification of the real-world problem situation, the object researched is conceptualised – a conceptual model of the entire library system is developed, which records the library system at a specific moment in time. The library system is conceptualised using the CIDOC CRM ontology (Crofts, Doerr, Gill, Stead and Stiff, 2011) and the CATWOE method (Williams, 2005; Checkland and Poulter, 2010): the main elements of the library system and their interactions are identified and the process of the formation of library roles is provided in detail. On the basis of the scientific literature analysis, the elements that constitute the library and interact with each other are thus identified: *role formation, roles, actors, functions, infrastructure (information resources, material basis and processes), and the context (right, time-span, and place)* (Figure 1. A conceptual model of the library system (prepared by the author)).

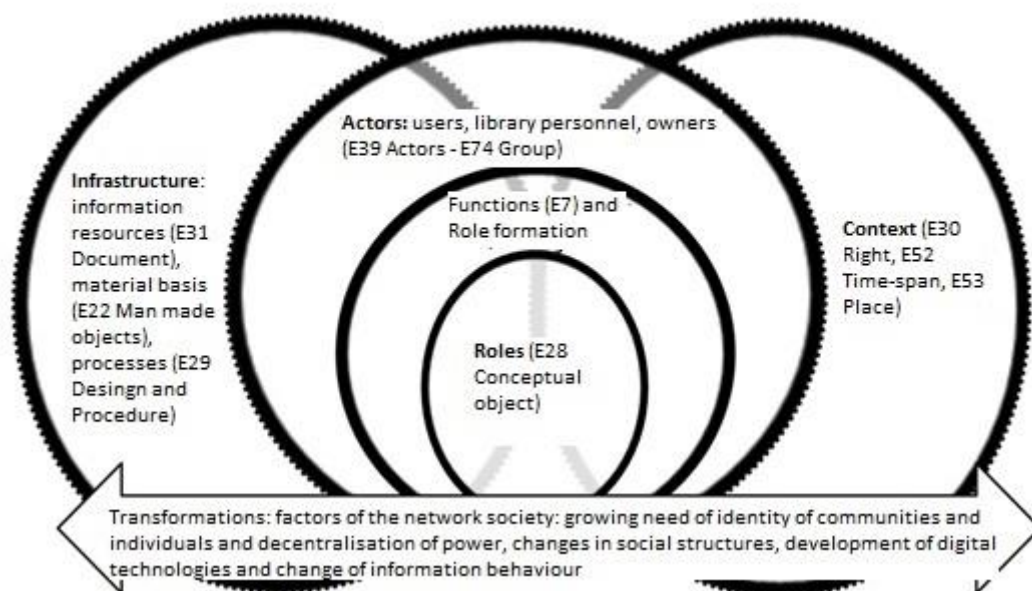

Figure 1. A conceptual model of the library system (prepared by the author).

The role of the library in systematic approach is recognized as *conceptual object* and described as:

- the role as the set of functions implemented by actors; this is a typical reaction to the typical expectations which come from the environment;
- the set of functions, that come from the interplay of the library system elements and the environment, forming the library roles.

The conceptual model of the library role formation process provides details of the role formation process taking place in the library system having selected the element *role formation* and one selected element *politicians (owners)* (Figure 2. A conceptual model of the library role formation process (prepared by the author)).

When shaping library roles, politicians rely on the social context, which is created by the society. Essentially, the process of library role formation takes place through legislation and politicians representing interests of society. This allows us to believe that it is appropriate to explore changes in library roles through sets of functions created by library system actors. These sets of functions form library roles.

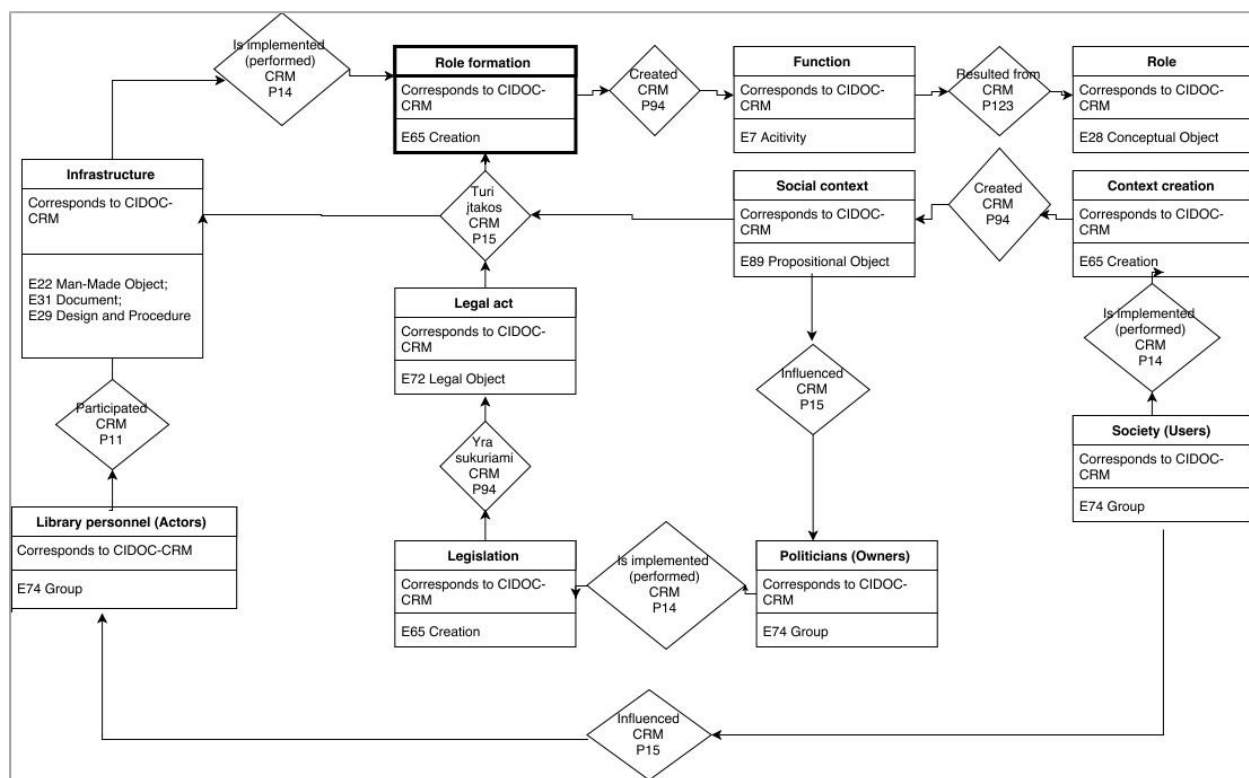

Figure 2. A conceptual model of the library role formation process (prepared by the author)

3. When verifying the created conceptual model, the empirical research is performed. A specific part of reality – the existing library system defined by its

geographical (place where it is established), time (period of existence that is being researched), and infrastructure (library types, network, material and information resources) parameters – is selected for the empirical research. In this thesis it is changes in the roles of libraries in Lithuania in 1990–2014. The method of the empirical research is the *qualitative analysis of the content of official documents* in the area of libraries or related to the area of libraries. The selected segment of research is the formation of library roles determined by the country’s politics.

The type of selected and analysed documents is *official documents* (laws, resolutions, orders, programme, etc.) produced for administrative purposes of state institutions. In total, 520 official documents had been selected.

The matrix-integral model of the empirical research was prepared on the basis of the factors of the network society, library roles, interactions of elements of the library system, and the conceptual model of the process of formation of library roles identified in the dissertation (*Table 2. A fragment of the empirical research matrix-integral model*).

Table 2. Empirical research matrix-integral model fragment.

Concepts (factors)	Categories (Roles)	Sub-categories (system elements)	Indicators (functions)	Supporting statements and references to the sources
Growing need of identity of communities and individuals and decentralisation of power	<i>Memory institution</i>		Participation in building ethnic and civil society, community engagement	
			Preserving memory	
			Actualisation of cultural heritage	

In the integral model created according to the principles of qualitative research, *elements* of the library system are divided into *categories* (*role element*), *sub-categories* (*system elements and their interactions*) and *indicators* (*function element*), while *environmental factors* are identified as *concepts*.

Main conclusions of the empirical research

After performing the analysis of Lithuanian legal acts, it was identified that the roles formed for libraries were fragmentary, while functions allocated to libraries and options for the use of their infrastructure were incomplete. Legal acts concerning

education, science, research, and social sphere are equally as important to the formation of library roles as legal acts concerning culture. The area of culture that plays an important part in the creation of a strong society and is the basis for the library sector, features in legal acts at the beginning of the independence period (where the aim was to nurture ethnicity and history) and in recent years (adoption of the guidelines for changes in the cultural policy and aiming to reform the country's cultural sphere). The specific characteristics of each period, determined among other things by the factors of the network society, influenced the change of the roles of libraries in Lithuania in 1990–2014.

The specific characteristics of the development of the roles of libraries in Lithuania in 1990–2014 are as follows:

- The role of a *memory institution* changed from *preservation and control of the objects of cultural heritage* (1990–1994, 1995–1999) to *actualisation of cultural heritage* in the networks in cooperation with other memory institutions (2005–2009, 2010–2014).

- The formation of the role of the *disseminator of culture* from *abstract and formal approach to culture as the basis of society*, creating a national and civic identity, etc. to *aiming to promote the creativity of society*, corresponding to the idea of a smart society, aspiration for sustainable economy and development of a sustainable environment.

- The role of *power formation* was developed starting from 2000–2004, where libraries were allocated a promotion function in disseminating information of power institutions concerning environmental protection, waste management, intellectual property rights, professional environment, the introduction of the euro, science promotion, etc.

- The role of the *social interaction space* changed from the function of *the library as a place for learning and support for learning processes* to the library as an open space in which equal *opportunities for all were provided* to realise community ideas, to learn, to spend leisure time, to work, etc.

- The content of the role of a *public sector institution* has not changed – the library is understood as an institution, which needs regular funding and maintenance of its infrastructure.

- The role of the *information and knowledge centre* was formed depending on the functions of *collection and storage of information resources*, capacities for dissemination of information and provision of information, connections with holders of intellectual property rights, etc. In 2005–2009 and 2010–2014, more attention was paid on the *impact of information and communication technologies* on libraries: e-libraries, information systems were developed and library and information services were transferred to the virtual space.

- The formation of the role of a *technology centre* in legal acts started in 1995–1997 and included the functions related with the *library computerisation, automation of its processes*, provision of access to the Internet, and promoting technological literacy. The infrastructure developed in the libraries allowed them to get involved in the *development of information society* aiming to create conditions for the public to access global information resources and e-government services, and to improve skills necessary for work.

The trends in the change of library roles in Lithuania in 1990–2014 are as follows:

- **The growing need of identity of communities and individuals** was satisfied by actualising cultural heritage (digitising and providing access to the public in the networks), creativity and engagement of society, and promotion of participation and use of culture. The factor of **power decentralisation** affects the power formation role of the library due to dissemination of topics formed by other institutions.

- **Changes in social structures**, related to the need to renew the infrastructure of public sector institutions and with the expectations of the public in the area of public sector services, have had impact starting from the realisation of the role of the library as a public sector institution (with particular emphasis on infrastructure) all through to the aim of creating a role of the library as a social interaction space in the smart society (with particular emphasis on creativity).

- Factors of **digital technology development and information behaviour change**, which in legal acts are expressed by the aim and political priority to develop information society in the country, provided conditions for the society to search, obtain and disseminate information freely in the libraries, to use reliable information via e-

libraries, use information systems and data bases, and also provided conditions for the libraries to participate in the area of the intellectual property law.

Changes in the roles of Lithuanian libraries formed in legal acts were most intensive in 1990–1994 and 1995–1999 with the strengthening of the role of the library as a public sector institution, in 2000–2004 with the strengthening of the role of the library as a source of information and knowledge (in parallel to its role as a public sector institution), and in 2010–2014 with the role of the library as the social interaction space (in parallel to its two roles mentioned above).

Conclusions and recommendations of the dissertation

1. The qualitative content analysis of scientific and special literature and legal acts has provided theoretical substantiation for the fact that changes in libraries can be identified by exploring the concept of the modern, *participatory*, library in its interaction with the factor of the network society that influences the roles of libraries. The main factors of the network society that affect the formation of library roles are based on the concept of the participatory library and are as follows:

a) *The growing need of identity of communities and individuals and power decentralisation* factors affect the roles of libraries as **memory institutions, disseminators of culture and power formers**.

- The role of *memory institutions* changes due to the desire of individuals to create their own identity based on the knowledge of culture, history, communities, etc.

- The role of *culture disseminators* changes due to the need of communities and individuals to engage in cultural activities, to get to know and to form culture, and to implement their creative ideas.

- The role of *power-makers* changes due to new decentralised powers of consumers and institutions with respect to library activities.

b) The factor of *changes in social structures* affects the roles of the library as a **social interaction space and a public sector institution**.

- The role of the *social interaction space* changes due to the need of individuals for lifelong learning, creation of their own social status, and communication with other persons in a convenient, open, public and accessible space.

- Changes in the role of *public sector institutions* are related to the re-thinking of the place of the library in the changing environment and substantiation of the need for libraries by considering social values created by libraries and their benefit to society.

c) The factor of *digital technology development and change of information behaviour* affects the roles of the library as the **information and knowledge centre and the technology centre**.

- Changes in the role of the *information and knowledge centre* is related to the conditions provided to the society to search, received reliable information and share the generated content and knowledge conveniently (and also remotely).

- Changes in the role of the *technology centre* is related to reducing the gap between members of society who have access to modern technologies and information in the networks and those who do not have access to the network or possibility to use the advantages of modern technology.

2. The realisation of *the concept of the participatory library*, as affected by the network society, raises specific objectives for libraries which may be identified and solved using the conceptual model created in the dissertation and based on the internationally recognised CIDOC CRM ontology. Given the broad scope of application of the CIDOC CRM ontology, the proposed conceptual model of the library system is a reliable and universal tool for the analysis and planning of the directions of change of strategic library roles and the process of formation of library roles. The following interacting elements are elements of the conceptual model: role formation, roles, actors, functions, infrastructure (information resources, material basis, and processes) and context (right, time-span, and place).

The conceptual model allows substantiating further empirical research methodology and analysing interactions of elements: *actors in a certain context and infrastructure form roles via their functions*. The conceptual model of the library role formation process provides details of the role formation process taking place in the library system having selected the element *role formation* and one selected element *politicians (owners): politicians acting in the social context created by the society, execute legislation and prepare legal acts, which affect the formation of library roles through created library functions that subsequently form library roles*.

3. The universal research methodology has been prepared by aligning various research methods and models: scientific literature analysis, CATWOE method, the conceptual model of the library system created in the dissertation, and the qualitative content analysis. The integrated method allows to evaluate the impact of the network society on the formation of library roles and to identify the importance of the structural elements of the library system and their interaction with the external environment in the process of the formation of library roles. The proposed universal research methodology allows to abstract and combine all aspects of the research of library roles into an integrated model and to apply it for the verification of the conceptual model of the library system on the basis of the empirical research on the change of roles of Lithuanian libraries.

The universal research methodology was applied in practice in the analysis of official documents (laws, resolutions, decisions, orders, etc.) produced between 1990–2014 that regulate the library area in Lithuania and form the context. Practical application of the methodology has allowed to disclose the overall picture of the development and change in the roles of Lithuanian libraries and highlighted the universality of the methodology. The methodology may be applied in researching another real-life situations of the change in library roles by selecting other actors (personnel and consumers) defined in the conceptual model and exploring how they form library roles, using other empirical data (library plans and activity reports, collecting empirical material via interviews or using the phenomenological research method), and also exploring library roles of other countries or other periods.

4. After performing empirical research, *the main specific characteristics of the development of library roles were identified, of which the most important are as follows:*

a) The roles of the library as a *memory institution and disseminator of culture* were formed in all periods in question starting from preservation of cultural heritage and abstract mission of libraries to nurture culture all through to actualisation of cultural heritage and providing access to culture.

b) The role of the library as a *power former* affected by the network society is not clearly formed in Lithuania. Libraries are understood as communication and information

dissemination tools for power institutions which allow them to reach different target audiences and communicate information on relevant topics.

c) The role of the library as a *social interaction space* is formed by taking into account the country's historical and social turning points. Libraries are usually understood as support for a learner, part of non-formal education, and promoter of lifelong learning.

d) The role of the library as a *public sector institution* has been most intensively formed. Legal acts identify three main problems of the library system: 1) qualifications of the personnel that must be trained; 2) (non)adapted library spaces and technology in use (non-compliance of the infrastructure with public expectations); 3) The need to regularly update information resources of libraries.

e) The role of the library as the *information and knowledge centre and the technology centre* is formed in legal acts in order to develop information society, realise the freedom of society and its right to information, and to promote access to digital technology.

5. After performing empirical research, *the trends in the change* of library roles in Lithuania were identified, *of which the most important are as follows*:

a) The roles change depending on the attitude, from *technology is only a tool* to implement social functions of libraries (e.g. automation of library processes) to *application of modern digital technology as the basis* for the implementation of library functions.

b) From the formation of the roles, *implementation of expert functions* (e.g. preservation of cultural heritage) to orientation to *content monitoring* relevant for the public (e.g. dissemination of cultural heritage in the networks).

c) The roles change from *building library infrastructure in order to collect and store* information resources to *adaptation of library infrastructure to social needs of the society* to access open public spaces, work individually and in groups, learn, communicate, spend leisure time, search information, and use documents of various formats and e-mail resources and services.

d) From dissemination of culture *by providing conditions for familiarisation and getting acquainted* with the culture and professional art of the native and foreign

countries, to engaging *individuals and communities* into cultural activities, development of culture product, realisation of creative ideas and sharing results.

6. The roles of libraries in Lithuania in 1990–2014 were formed in legal acts regulating different areas (culture, social sphere, education, science, research, etc.), therefore the aim is to link the roles of libraries with the main issues of the political agenda and to maintain systematic approach to the library area and the policy in this area. Formation of library roles requires a logical, structured and rational approach based on a single concept. It is therefore recommended to form library roles in legal acts in a purposeful manner – on the basis of a general conceptual approach and by taking into account the largest impact of the factors of the network society environment on the roles of libraries.

Approbation of the doctoral dissertation

Peer-reviewed scientific articles

- JUCHNEVIČ, Laura. Bibliotekų vaidmenų kaita sistemų teorijos kontekste. *Informacijos mokslai*, 2014, t. 69, p. 103–117.
- JUCHNEVIČ, Laura. Roles of Lithuanian Library Network in Regional Infrastructure of Culture and Information. *Regionų formavimo ir plėtros studijos (Regional Formation and Development Studies)*, 2014, Nr. 3 (14), p. 98–111.

Other scientific articles

JUCHNEVIČ, Laura. Library Roles in Changing Society [interaktyvus]. *Social Transformation in Contemporary Society*, 2014, (2) (STICS 2014 (2)). Prieiga per internetą: http://stics.mruni.eu/wp-content/uploads/2014/08/STICS_2014_2_120-130.pdf.

Participation in international scientific conferences

- JUCHNEVIČ, Laura. *Bibliotekos vaidmenų kaita tinklaveikos visuomenėje*. Tarptautinė mokslinė konferencija „Komunikacijos ir informacijos mokslai tinklaveikos visuomenėje: patirtys ir išvalgos II“, 2014 m. birželio 19–20 d.
- JUCHNEVIČ, Laura, ZURLYS, Petras. *Lietuvos viešosios bibliotekos: dabartis ir perspektyvos*. Tarptautinė konferencija „Crimea 2013“ („Bibliotekos ir informacijos

ištekliai šiuolaikiniame mokslo, kultūros, švietimo ir verslo pasaulyje“), Sudakas (Ukraina, Autonominė Krymo Respublika), 2013 m. birželio 8–16 d.

Internship at an education institution on the topic of the doctoral dissertation

Åbo Akademi University, Turku (Finland), 17–30 November 2014. Partially financed by the Research Council of Lithuania.

Information about the author

Laura Juchnevič was born on 14 July 1985 in Vilnius (Lithuania). In 2008, she was awarded a Bachelor's Degree in Communication and Information by the Faculty of Communication of Vilnius University (Library Science and Information Study Programme) and in 2010 she earned a Master's Degree (Public Relations Study Programme).

Since 2007, Laura has been working in the libraries: in 2007–2012 – at the Lithuanian Library for the Blind and since 2012 – at Vilnius County Adomas Mickevičius Public Library. Currently she holds the position of the deputy director and is also the manager of the Regional Centre for Library Methodology and Management. Since 2010, Laura has been a member of the Lithuanian Librarians' Association.

In 2010, Laura was awarded the Best Young Librarian by the Minister of Culture of the Republic of Lithuania. In 2015, she was awarded a commendation by the Prime Minister of the Republic of Lithuania.

Since 2013, Laura has worked as a lecturer of the Institute of Library and Communication Sciences of the Faculty of Communication of Vilnius University. She conducts seminars on *information management and search theory* and a course on *public relations and advertising*.

Email: laura.juchnevic@gmail.com

Santrauka

Temos aktualumas ir tiriamoji problema

Bibliotekų vaidmenų kaita yra bibliotekininkystės ir informacijos srities mokslininkų ir profesinės bendruomenės diskusijų objektas užsienio šalyse ir Lietuvoje jau daugiau kaip dvidešimt metų. Mokslinėse publikacijose ir konferencijų pranešimuose siekiama atsakyti į probleminius klausimus, susijusius su bibliotekų reikalingumu ir prasmingumu XXI a. iš tinklų⁵ sudarytame pasaulyje, pasižyminčiame informacijos gausa, nuolatine skaitmeninių technologijų plėtra, šiuolaikine informacijos infrastruktūra, pokyčiais kultūros srityje ir socialinėse struktūrose.

Dinamiškų aplinkos pokyčių kontekste formuojasi nauji mokslinė metodologija paremti bibliotekų konceptai, kartu peržiūrimi senieji. Šiuo metu ypač aktualu tampa tirti šiuolaikinių bibliotekų ir visuomenės sąveiką, grindžiamą dalyvaujamosios bibliotekos konceptu (Fichter, 2006; Lankes, Silverstein ir Nicholson, [2007]; Casey ir Savastinuk, 2007; Holmberg, Huvila, Kronqvist-Berg ir Widén-Wulff, 2009; Nguyen, Partridge ir Edwards, 2012; Kronqvist-Berg, 2014). Mokslinės diskusijos kontekste dalyvaujamosios bibliotekos ir visuomenės sąveika apibūdinama taip - *visuomenė aktyviai dalyvauja kurdama informaciją ir ją dalindamasi, o bibliotekos dėmesys persikelia nuo rūpinimosi ištekliais prie vartotojų poreikių realizavimo* (Nguyen, Partridge ir Edwards, 2012; Nguyen, Partridge ir Edwards 2013). Tai, savo ruožtu, įpareigoja formuojant bibliotekų socialinius vaidmenis atsižvelgti į visuomenės *informacijos poreikius ir paieškos būdus* (Huvila, 2013), bibliotekų *paslaugų perkėlimą į virtualią erdvę, ypač socialinius tinklus* (Aharony, 2012, 2013; Vassilakaki ir Garoufallou, 2014), *bibliotekininkų vaidmenis* (Huvila, Holmberg, Kronqvist-Berg, Nivakoski ir Widén, 2013; Vanwynsberghe, Vanderlinde, Georges ir Verdegem, 2014) ir kitus aspektus.

Siekiant atskleisti bibliotekos kaip socialinės institucijos vaidmenų kaitos visumą šiuolaikinėje visuomenėje, šiame darbe remiamasi M. Castells'o (2000, 2005, 2006, 2007) tinklaveikos visuomenės teorija, kurioje akcentuojami visuomenės pasiekimai

⁵ Remiantis M. Castells'o pasiūlyta tinklaveikos visuomenės teorija, laikomasi nuostatos, kad tinklai yra svarbiausios visuomenės formavimo, kreipimo bei klaidinimo priemonės (Castells, 2005, p. 454-455). Tiesioginis tinklaveikos visuomenės padarinys – pasaulio vaizdas, atrodantis it tankiai suauštas audinys (Webster, 2006, p. 109).

kuriant technologijas, informacijos naudojimas, veikimas tinklaveikinėje socialinėje organizacijoje, tuo pat metu pabrėžiama šiuolaikinių skaitmeninių technologijų svarba kuriant socialines struktūras (Castells, 2005, p. 453). Vadinamajai *trečiajai visuomenės pokyčių bangai*⁶ būdingas ne tik intensyvus vis tobulėjančių ir besikeičiančių technologijų naudojimas ar nuolat didėjantys informacijos srautai, bet ir bruožas, ypač skiriantis šiuolaikinę visuomenę nuo ankstesniųjų: *hierarchinė visuomenės organizacija transformuojasi į tinklines struktūras* (Laužikas, 2010). Tinklaveikos visuomenės poveikis bibliotekų vaidmenims šiame darbe tiriamas išskiriant *bendruomenių ir individų tapatumo poreikio augimo ir galios decentralizacijos, socialinių struktūrų pokyčių, skaitmeninių technologijų plėtros ir informacinės elgsenos kaitos* veiksnius. Šių tinklaveikos visuomenės veiksnių poveikis bibliotekų vaidmenims yra universalus, tačiau įvairiose pasaulio šalyse gali būti išreikštas įvairiais būdais dėl politinės santvarkos, istorinių lūžių, socialinės erdvės, ekonominės situacijos, mokslo ir studijų, kultūros srities pasikeitimų. Dėl šios priežasties yra aktualu tirti konkrečios pasirinktos šalies bibliotekų vaidmenų raidos ypatumus ir kaitos tendencijas siekiant nustatyti ir kompleksiškai apibrėžti esamą situaciją bei sukurti pagrindą tolesniam tikslingam bibliotekų vaidmenų formavimui konkrečios pasirinktos šalies atveju.

Pasirinkto Lietuvos atvejo bibliotekų vaidmenų kaitos tyrimu siekiama nustatyti, kaip buvo formuojami bibliotekų vaidmenys per 25 metus (1990–2014 m.) intensyvių visuomenės pokyčių kontekste. Atsižvelgiant į tai, kad valdymas, vadyba ir administravimo praktika suprantama kaip *visuomenę, jos modernumą ir brandą apibūdinanti charakteristika*, pagal kurią galima nustatyti svarbius visuomenės požymius, reiškinius, aplinkybes, veiklos, raidos ir pažangos sektorius (Melnikas, 2013, p. 188-189), yra tikslinga Lietuvos bibliotekų vaidmenų kaitą tirti analizuojant politikų⁷ formuojamus bibliotekų vaidmenis. Bibliotekų vaidmenų formavimas teisės aktuose aktualus bibliotekininkystės ir informacijos mokslų bei profesinėje erdvėje: A. Glosienės (2000 a, 2000 b) teigimu, šalies bibliotekų srities dokumentai turėtų būti rengiami taip, kad padėtų bibliotekoms įgyvendinti savo vaidmenis visuomenėje, o R. Gudauskas

⁶ Pagal Alvino Toflerio pokyčių matavimą bangomis, kai (Informacinių technologijų visuomenė..., 2002, p. 36): *pirmajai bangai* priskirtina žemės ūkio revoliucija; *antrajai bangai* – pramoninė revoliucija, įtvirtinusi industrinę visuomenę; *trečioji banga* pasireiškia perversmu gamyboje XX a. antroje pusėje.

⁷ Politikai šiame darbe suprantami plačiąja prasme – kaip įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios atstovai, kurie kuria šalies oficialius dokumentus (darbe taip pat įvardijamus teisės aktais) ir turi įtakos šalies bibliotekų sričiai.

(2013) diskusiją nukreipia į siekiamybę surasti bibliotekų srities oficialiuose dokumentuose atspirties taškų, kurie leistų bibliotekoms būti Lietuvos informacinės infrastruktūros neatskiriama dalimi. Taip pat bibliotekų vaidmenų raidos tyrimą Lietuvoje suponuoja rengiami strateginiai teisės aktai, kuriuose bibliotekoms priskiriami vaidmenys, atitinkantys visuomenės lūkesčius: *Lietuvos kultūros politikos kaitos gairėse* (Žin., 2010, Nr. 80-4152) ir *2014-2020 m. Nacionalinės pažangos programoje* (Žin., 2012, Nr. 144-7480) pokyčiai bibliotekose susiejami su kultūros aplinkos stiprinimu ir siekiu formuoti išsilavinusią, kūrybingą visuomenę.

Problemos ištirtumas ir mokslinė problema

Bibliotekų vaidmenų kaitos tyrimų gausa susijusi su bibliotekininkystės ir informacijos moksluose vartojamos terminijos įvairumu – tyrimuose bibliotekų vaidmenys, funkcijos ir net veiklos dažnai tampa sinonimiškomis sąvokomis. Šiame darbe siekiama atskirti bibliotekų vaidmenų ir funkcijų sąvokas, atskleidžiant jų sąsajas, lemiančias vaidmenų formavimą ir kaitą.

Bibliotekų vaidmenys tiriami šalies ir užsienio šalių daktaro disertacijose, siekiant nustatyti įvairių *suinteresuotųjų pusių informacijos ir bibliotekų paslaugų poreikius* (pvz., Januševičienė, 2005), *bibliotekų strategines kryptis* (Pupelienė, 2007), *bibliotekų socialinį poveikį vartotojams* (Rutkauskienė, 2009), *sprendimą priimančių vietinių politikų įtaką bibliotekų veiklai* (Evjen, 2012), *bibliotekų vartotojų informacinę elgseną socialiniuose tinkluose* (Kronqvist-Berg, 2014) ir kt. Naujausias bibliotekų vaidmenų tyrimas Lietuvoje – Simonos Petraitytės (2013) daktaro disertacija, kurioje taikoma diskurso analizė, tiriant akademinį bibliotekų vaidmenų formavimą. Darbe analizuojama, kokius vaidmenis akademinė bibliotekai priskiria suinteresuotosios grupės, galinčios daryti poveikį bibliotekų strategijai ir politikai.

Pagal tyrimų tematiką ir pobūdį nustatytos kelios bibliotekų vaidmenų tyrimų kryptys:

1. Bibliotekų kaip institucijų prisitaikymas kintančioje aplinkoje (Glosienė, 2000 b; Davis, 2008; Forrest ir Bostick, 2013; Sabaratnam ir Ong, 2013; Wells, 2014; Satgoor, 2015), strateginiai bibliotekų ateities plėtros sprendimai (Lewis, 2007; Manžuch, Macevičiūtė ir Adomavičius, 2012; Manžuch, Macevičiūtė ir Sadunišvili, 2013; Manžuch ir Tautkevičienė, 2014) ir bibliotekų, tiesiogiai siejamų su knyga, bet

egzistuojančių kitų informacijos gavimo galimybių aplinkoje, fenomenas (pvz, Huvila, 2013).

2. Vartotojų informacinės elgsenos ir socialinių struktūrų pokyčių įtaka bibliotekų vaidmenų kaitai (Marchionini ir Maurer, 1995; Jager, Nassimbeni ir Underwood, 2007; Aabø, 2005; Goulding, 2006; Baker ir Evans, 2011; Zimerman, 2012; Huvila, 2013).

3. Informacinių ir komunikacinių technologijų, socialinių tinklų naudojimo įtaka bibliotekų socialinėms funkcijoms įgyvendinti (Rutkauskienė, 2009 a; Lankes, 2011; Aharony, 2012, 2013; Vartotojų nuomonė apie informacinių ir komunikacinių technologijų naudą..., 2013; Quick, Prior, Toombs, Taylor ir Currenti, 2013; Vassilakaki ir Garoufallou, 2014).

4. Suinteresuotųjų įtaka bibliotekų vaidmenims ir prisitaikymas prie visuomenės poreikių, permąstant bibliotekų infrastruktūros panaudojimo galimybes (Leckie ir Buchman, 2007; Aabø ir Audunson, 2012; Jochumsen, Rasmussen ir Skot-Hansen, 2012; Forrest ir Bostick, 2013; Maceviciute, 2014).

Viena vertus, visuomenės požiūrio į bibliotekas tyrimai taip pat atliekami profesinėje erdvėje. Pavyzdžiui, 2008-2012 m. Lietuvoje įgyvendinamo projekto „Bibliotekos pažangai“ metu atlikti tyrimai atskleidė, kad bibliotekos siejamos tiesiogiai su knyga ir galimybe ją pasiskolinti. Projekto įgyvendinimo metu, kai bibliotekose buvo įdiegtos informacinės ir komunikacinės technologijos, požiūris nežymiai pasikeitė – bibliotekos pradėtos vertinti ir kaip prieigos prie technologijų sudarytojos, bendruomenės vieta (Bibliotekos pažangai..., [2008], 2008, 2009, 2010, 2012).

Kita vertus, bibliotekų vaidmenų kaitos tinklaveikos visuomenėje visuminio tyrimo, išskiriant pagrindinius tinklaveikos visuomenės veiksnius, kurie daro įtaką bibliotekų vaidmenų kaitai, iki šiol nebuvo atlikta. Taip pat svarbu pažymėti, kad Lietuvos bibliotekų vaidmenų kaitos per 25 nepriklausomybės metus tyrimo, nustatant kaip buvo formuojami bibliotekų vaidmenys teisės aktuose, nebuvo atlikta. Bibliotekų vaidmenų kaitos tyrimuose taip pat pasigendama visuminio požiūrio, siekiant nustatyti nūdienos aplinkos veiksnių ir veikėjų įtaką bibliotekų vaidmenų kaitai per ilgesnį laikotarpį konkrečios šalies atveju. Todėl **mokslinė problema** formuluotina klausimu – „kokie ir kaip bibliotekų vaidmenys keičiasi/keičiami dėl tinklaveikos visuomenės nulemtų veiksnių?“.

Disertacijos teorinis ir metodinis naujumas

Šioje daktaro disertacijos pirmą kartą teoriškai buvo pagrįstos Lietuvos bibliotekų vaidmenų raidos kryptys tinklaveikos visuomenėje bei suformuota universali tyrimo metodika, leidžianti nustatyti bibliotekų vaidmenų kaitą ir pritaikoma kryptingai formuojant bibliotekų veiklą kintančioje aplinkoje.

Daktaro disertacijoje vadovujamasi lanksčiųjų sistemų metodologija, leidžiančia sujungti į visumą tinklaveikos visuomenės veiksnius bei poveikį patiriančią bibliotekos sistemą ir suformuoti bendrą išsamų probleminio lauko supratimą. Vadovaujantis holizmo, dėsningumu, ryšių, sąveikų, elementų sintezės, orientacijos į tikslingumą ir pokyčius principais, buvo nustatyti ir teoriškai pagrįsti tinklaveikos visuomenės veiksniai, turintys didžiausią poveikį formuojant bibliotekų vaidmenis, ir bibliotekos sistemą sudarantys esiniai bei jų sąveika kaip vientisa sistema.

Tiriamą objekto esinių ir jų sąveikos analizė bei išsamus vertinimas, grindžiamas CIDOC CRM⁸ ontologija bei CATWOE metodu, leido parengti bibliotekos sistemos konceptualų modelį ir detalizuoti bibliotekų vaidmenų formavimo procesą. Taikoma metodika skirta objektyviai modeliuoti ir valdyti objektą esant pokyčiams, išvengti kūrimo klaidų ir integruoti nustatytas bibliotekos esinių sąveikas su tinklaveikos visuomenės veiksniais. Tai leidžia tvirtinti, kad buvo parengta universali metodika, suteikianti galimybę parengti tinklaveikos visuomenės kuriamų veiksmų bei bibliotekos sistemą sudarančių esinių integruojantį modelį, kuris tinkamas analizuoti bibliotekų vaidmenų raidos ypatumus ir kaitos tendencijas kintančioje aplinkoje. Remiantis šia metodika, konceptualiai tiriama Lietuvos bibliotekų vaidmenų kaita tinklaveikos visuomenėje ir sukuriamas naujas įrankis bibliotekų tyrėjams ir strategijų kūrėjams kryptingai planuoti bibliotekų veikimą, o praktikams ją kryptingai organizuoti.

Taikomasis daktaro disertacijos naujumas grindžiamas šio pirmojo Lietuvos bibliotekų vaidmenų kaitos per pastaruosius 25 metus tyrimo rezultatų panaudojimo galimybėmis, siekiant kurti nuoseklią bibliotekų srities politiką, rengiant srities teisės aktus, tokius kaip įstatymai, strategijos, gairės ir kt. Tyrimas leido nustatyti bibliotekų

⁸ CIDOC CRM – CIDOC Conceptual Reference Model yra Tarptautinio dokumentavimo komiteto (CIDOC) parengtas standartas, vadinamas „CIDOC konceptualiuoju etaloniniu modeliu“ arba CRM. Parengtas CRM yra laikomas ISO 211227 (LST ISO 21127:2009, 2009).

vaidmenų formavimo esamą situaciją, raidos ypatumus ir kaitos tendencijas, todėl, plėtojant bibliotekų sritį, yra galimybė atsižvelgti į tai, kas jau buvo įgyvendinta.

Tyrimo objektas – bibliotekų vaidmenų kaita tinklaveikos visuomenėje, Lietuvos bibliotekų vaidmenų kaitos 1990-2014 m. atvejo pavyzdžiu

Tikslas – suformuoti teorinį bibliotekų vaidmenų kaitos tinklaveikos visuomenėje modelį ir bibliotekų vaidmenų kaitos tyrimų metodiką bei pagrįsti Lietuvos bibliotekų vaidmenų raidos ypatumus bei kaitos tendencijas 1990-2014 m laikotarpiu.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti ir nustatyti bibliotekų vaidmenų kaitos situaciją ir pokyčių ypatumus veikiant tinklaveikos visuomenės veiksniams.

2. Remiantis sisteminiu požiūriu ir sistemų teorija, taikant CIDOC CRM ontologiją ir CATWOE metodą, nustatyti bibliotekos sistemos esinius, jų sąveikas bei parengti konceptualų bibliotekų vaidmenų formavimo proceso modelį.

3. Vadovaujantis lanksčiųjų sistemų metodologija ir integruojant kokybinio tyrimo principus, suformuoti universalią metodiką, leidžiančią sujungti į visumą nustatytus tinklaveikos visuomenės veiksnius ir bibliotekos sistemos esinius bei identifikuoti bibliotekų vaidmenų kaitos tendencijas kintančioje aplinkoje.

4. Taikant suformuotą metodiką, analizuojant Lietuvos bibliotekų sritį reglamentuojančius teisės aktus pagal parengtą integruojantį modelį, nustatyti Lietuvos bibliotekų vaidmenų raidos ypatumus 1990-2014 m. ir kaitos tendencijas šiuolaikinėje visuomenėje.

Ginamieji teiginiai:

1. Bibliotekų vaidmenų kaitos tinklaveikos visuomenėje teorinis apibūdinimas grindžiamas *tinklaveikos visuomenės veiksniais*, apimančiais individų ir bendruomenių tapatumo poreikio augimą ir galios decentralizaciją, socialinių struktūrų pokyčius, skaitmeninių technologijų plėtrą ir informacinės elgsenos kaitą. Šie veiksniai bei šiuolaikiniai bibliotekos konceptai turėtų būti įvertinti planuojant kryptingą bibliotekų vaidmenų formavimą.

2. Bibliotekų vaidmenų kaitos tinklaveikos visuomenėje teorinis apibūdinimas grindžiamas *bibliotekos sistemos konceptualiu modeliu*, apimančiu vaidmenų formavimą, vaidmenis, veikėjus, funkcijas, infrastruktūrą (informaciniai ištekliai, materialinė bazė, procesai) ir kontekstą (teisė, laikas ir erdvė, vieta). Konceptualus modelis yra universalus pagrindas analizuojant ir planuojant bibliotekų vaidmenų formavimo procesą.

3. Bibliotekų vaidmenų kaitos tinklaveikos visuomenėje teorinis apibūdinimas grindžiamas *sukurta universalia tyrimo metodika*, leidžiančia nustatyti ir holistiškai įvertinti tinklaveikos visuomenės veiksnius, darančius įtaką bibliotekų vaidmenų formavimui, išaiškinti bibliotekos sistemą sudarančius esinius, nustatyti jų sąveiką bei parengti integruojantį modelį, kuris gali būti pritaikytas plačiame informacijos institucijų vaidmenų kaitos tyrimo lauke.

4. Bibliotekų vaidmenų kaitos tinklaveikos visuomenėje teorinis apibūdinimas grindžiamas *empirinio tyrimo rezultatais*, kurie leidžia teigti, kad Lietuvos bibliotekų vaidmenis tikslinga formuoti laikantis konceptualaus požiūrio, sistemiškai, įvertinant tinklaveikos visuomenės veiksnius, darančius didžiausią poveikį bibliotekų vaidmenims ir disertacijoje parengta universalia tyrimo metodika.

Taikoma metodologija ir darbo struktūra

Daktaro disertacijos metodologinis pagrindas – pasirinkta sistemų teorija ir sisteminis požiūris. Pokyčiai visuomenėje ir mokslo erdvėje, nauji tyrimai ir laikotarpiai, besikeičiantis aplinkos suvokimas ir pasaulio dėsnių aiškinimas lėmė ir aktyviai naudojamos sistemų teorijos skirtingų moksliskai pagrįstų požiūrių atsiradimą ir kaitą (pagal Mingers, 2006). Kaip mokslinis tyrimo pagrindimas sisteminis požiūris ir sistemų teorija yra taikomi humanitariniuose ir socialiniuose moksluose: *sociologijoje* (Haken, 1980; Eve, Horsfall ir Lee, 1998), *edukologijoje ir švietimo sričiai skirtuose darbuose* (Birgelytė, 2005, 2008; Ališauskas, 2010), *socialiniam darbui skirtuose moksliniuose darbuose* (Vaicekauskienė, 2009), *vadyboje* (Skaržauskienė, 2008), *aplinkos vadyboje* (Wybo ir Lonka, 2004), *informacijos ir komunikacijos moksluose* (Augustinaitis, 2005), atkreipiant dėmesį ir į sinergetinį vyksmą aplinkoje, *analizuojant procesus visuomenėje* (Kanišauskas, 2008), *ekonomikoje* (akcentuojant chaoso įtaką) (Masteika ir Simutis, 2004) ar siekiant kitaip *apibrėžti įprastus mokslo objektus* (Laužikas, 2008) ir kt.

Taip pat sisteminis požiūris ir sistemų teorija bei iš jų išvesti metodologiniai sprendimai taikomi siekiant tirti kilusias sudėtingas bibliotekininkystės ir informacijos mokslų problemas, tiriant *bibliotekas kaip bibliotekininkystės mokslo objektą* (Ванеев ir Гольдберг, 1977; Ванеев, [1982] 2004), *bibliotekų genezę* (Столяров, 1981), *biblioteką kaip sociokultūrinės sistemos dalį* (Shera, 1976; Glosienė, 2010), *bibliotekų paradigmų kaitą* (Vakkari ir Cronin, 1991), *mokslinių skaitmeninių bibliotekų strateginių informacijos organizavimo plėtros kryptis* (Kuprienė, 2012), *bibliotekininkų (edukatorių) profesinį rengimą* (Grigas, 2013), biblioteką analizuojant kaip lanksčiąją (informacijos) sistemą, kurioje *veikia informacijos specialistai-bibliotekininkai* (Huvila, 2013), formuojant naujo *bibliotekos koncepto pagrindimą* (Lankes, 2011) ir kt.

Sistemų teorijos objektas yra sistema (neskiriant, ar ji yra gyva, ar negyva; sudėtinga ar paprasta; atvira ar izoliuota), kurią galima būtų apibūdinti kaip *organizuotą visumą, kurios dalys yra susijusios viena su kita ir kuri generuoja tik jai būdingas (bet atskiriems, pavieniems esiniams nebūdingas) savybes bei reiškinius ir siekia bendro sistemos tikslo* (Skyttner, 2008; Richardson, 2004 a). Sistemų teorijoje, tiriant objektą – sistemą ir jos esinių sąveiką, – taikomos *kietųjų ir lanksčiųjų* sistemų metodologijos, kai pirmoji tinkama tirti negyvasias sistemas, pavyzdžiui, informacines (Checkland, 1985), o antroji – kintančias, dinamiškas sistemas, pavyzdžiui, socialines (Checkland ir Poulter, 2010) (Bibliotekos kaip sudėtingos lanksčiosios sistemos bruožai pateikiami disertacijos 1 priede). Bibliotekos sistema sąveikauja su kitomis socialinėmis sudėtingomis sistemomis, yra veikiama nuolatinės kaitos ir neapibrėžtumo, todėl tikslinga bibliotekos sistemą tirti taikant P. Checkland'o parengtą lanksčiųjų sistemų metodologiją, kuri turi apibrėžtą metodiką ir tyrimo vykdymo programą (Williams, 2005; Checkland ir Poulter, 2010). Pagal šią metodologiją, sudarytą iš trijų tyrimo lygmenų ir septynių tyrimo etapų: 1. tiriamas realusis pasaulis ir su ja susijusi problema (šiuo atveju, bibliotekos sistema ir jos esinio (vaidmenų) kaita veikiant tinklaveikos visuomenės kuriamos aplinkos veiksniams), 2. realusis pasaulis konceptualiai apibrėžiamas, 3. ir vėl tyrimo metu grįžtama į realiojo pasaulio lygmenį, patikrinant sukurtą modelį. Suskirsčius lygmenis į etapus, išryškėja eiga ir taikomi metodai, tinkantys Lietuvos bibliotekų vaidmenų kaitos tyrimui (1 lentelė. *Disertacijai taikoma metodologija (parengta autorės, remiantis Williams, 2005; Checkland ir Poulter, 2010)*)).

1 lentelė. Disertacijai taikoma metodologija (parengta autorės, remiantis Williams, 2005; Checkland ir Poulter, 2010)

Daktaro disertacijos dalis	Tyrimo lygmuo	Tyrimo etapas	Taikomi metodai	Siekiamas įgyvendinti tyrimo uždavinys ir daktaro disertacijos dalies turinys
I daktaro disertacijos dalis	<i>Realusis pasaulis</i>	I. Probleminės situacijos išskyrimas ir apibūdinimas	Mokslinės literatūros analizė	Tiriami bibliotekų vaidmenys kintančioje aplinkoje, išanalizuojant šiuolaikinius bibliotekos konceptus ir išskiriant tinklaveikos visuomenės veiksmus, darančius įtaką bibliotekų vaidmenų kaitai.
		II. Probleminės situacijos sukonkretinimas		
	<i>Konceptualusis pasaulis</i>	III. Sistemos apibrėžimas ir pagrindinių joje vykstančių procesų nustatymas	Sistemos esmės nustatymas (angl. <i>root definition</i>), taikant CATWOE metodą ir mokslinės literatūros analizę	Bibliotekų vaidmenys apibrėžiami kaip bibliotekos sistemos esinys, konceptualizuojama bibliotekos sistema (nustatomi bibliotekos sistemos esiniai ir jų sąveikos) ir sukuriama bibliotekų vaidmenų formavimo proceso konceptualus modelis.
		IV. Sistemos konceptualizavimas	Sistemos konceptualizavimas taikant CIDOC CRM ontologiją	
II daktaro disertacijos dalis	<i>Realusis pasaulis</i>	V. Konceptualizuota sistema ir realusis pasaulis sugretinami	Atliekamas empirinis tyrimas. Sudarytas konceptualus modelis sugretinamas ir palyginamas su empirinio tyrimo metu gautais rezultatais, įgyvendinant oficialių dokumentų kokybinę turinio analizę. Daromi empirinio tyrimo apibendrinimai.	Sukurtas modelis verifikuojamas pasirenkant Lietuvos atvejį 1990-2014 m.; sukurtu integraliu modeliu analizuojami teisės aktai. Pateikiamos išvados, apibendrinami bibliotekų vaidmenų raidos ypatumai ir kaitos tendencijos Lietuvoje.
		VI. Nustatomi pageidaujami ir galimi pasikeitimai sistemoje		
		VII. Numatomi veiksmai, kurių reikia imtis, kad situacija pasikeistų		

Daktaro disertaciją sudaro: a) įvadas, b) dvi dėstomosios dalys, iš kurių pirma yra teorinė, o antra – empirinė, c) išvados ir rekomendacijos, d) bibliografinių nuorodų sąrašas ir empiriniam tyrimui atrinktų oficialių dokumentų bibliografinių nuorodų sąrašas, ir e) priedai. Šio darbo struktūra susieta su taikomos lanksčiųjų sistemų metodologijos įgyvendinimo logine seka nuo problemos ir sistemos ribų nustatyto iki esamos situacijos nustatymo, atsakant į keliamus probleminius klausimus.

Metodikos taikymo apribojimai ir vartojamų sąvokų pritaikymas

Pagal pasirinktą sistemų teoriją ir sisteminių požiūrį, sistemoje vykstančias esinių sąveikas ir aplinkos veiksnių įtaką reikia analizuoti kaip visumą. CIDOC CRM ontologijos taikymas bibliotekos sistemos esinių ir jų sąveikų apibrėžimui atskleidė bibliotekos sistemos daugiasluoksniškumą. Dėl šios priežasties šiame darbe pateikiamas bendras, pagrindinius esinius ir jų sąveikas atskleidžiantis bibliotekos sistemos konceptualus modelis, ir tikslui pasiekti sukurtas bibliotekų vaidmenų formavimo proceso konceptualus modelis, kuriuo siekiama nustatyti pagrindinius esinius ir jų savybes, formuojant bibliotekų vaidmenis. Kitų bibliotekos sistemos pagrindinių esinių (išskyrus esinio *vaidmuo*) aprašymai ir nustatytos sąveikos pateikiamos disertacijos 2 priede. *Bibliotekos sistemos esiniai ir sąveikos*.

Igyvendinant numatytus tyrimo etapus, remiamasi lanksčiųjų sistemų metodologija, integruojamos įvairios metodikos, kurios turi savo nusistovėjusias vartojamas sąvokas, todėl yra derinamos. Šiame darbe tiriama bibliotekos sistema apibrėžia bendriausius visų realių bibliotekų esinius ir jų sąveikas, todėl, kalbant apie sistemą, vartojama vienaskaitos forma – *bibliotekos sistema*. Tiriant skirtingų bibliotekų skirtingus vaidmenis, vartojama daugiskaitos forma – *bibliotekų vaidmenys*.

Pagrindiniai disertacijos rezultatai

1. Bibliotekų vaidmenų raida ir kaita šiuolaikiniuose bibliotekos konceptuose aprašoma fiksuojant bibliotekos vidinių struktūrų pokyčius ir ryšių su aplinka pasikeitimus. Tinklaveikos visuomenės veiksniai nulemia didesnę bibliotekų interaktyvumą, dalyvaujamumą, paslaugų plėtrą, technologijų naudojimą, o bibliotekų vaidmenys įgauna naujų, iki tol anksčiau nebūdingų, bruožų, apibrėžiamų *Dalyvaujamosios bibliotekos konceptu*. Šiame darbe nustatyti tinklaveikos visuomenės veiksniai, darantys įtaką skirtingiems bibliotekų vaidmenims: a) *individu ir bendruomenių tapatumo poreikio augimo ir galios decentralizacijos* veiksniai daro įtaką bibliotekų kaip **atminties institucijų, kultūros skleidėjų ir galios formuotojų** vaidmenims; b) *socialinių struktūrų pokyčių* veiksnys turi įtakos bibliotekų kaip **socialinių sąveikų erdvės ir viešojo sektoriaus institucijų** vaidmenims; c) *skaitmeninių technologijų plėtros ir informacinės elgsenos kaitos* veiksniai turi įtakos bibliotekų kaip

informacijos ir žinių centrų ir technologijų centrų vaidmenims. Pagrindinės priežastys dėl kurių daroma įtaka bibliotekų vaidmenims yra:

- galimybės tapatumą konstruoti individo lygmenyje, naudojant kultūriškai prieinamus išteklius, apibrėžiant savo padėtį visuomenėje ir kartu siekiant keisti visą socialinę struktūrą (Castells, 2006, p. 23-24);

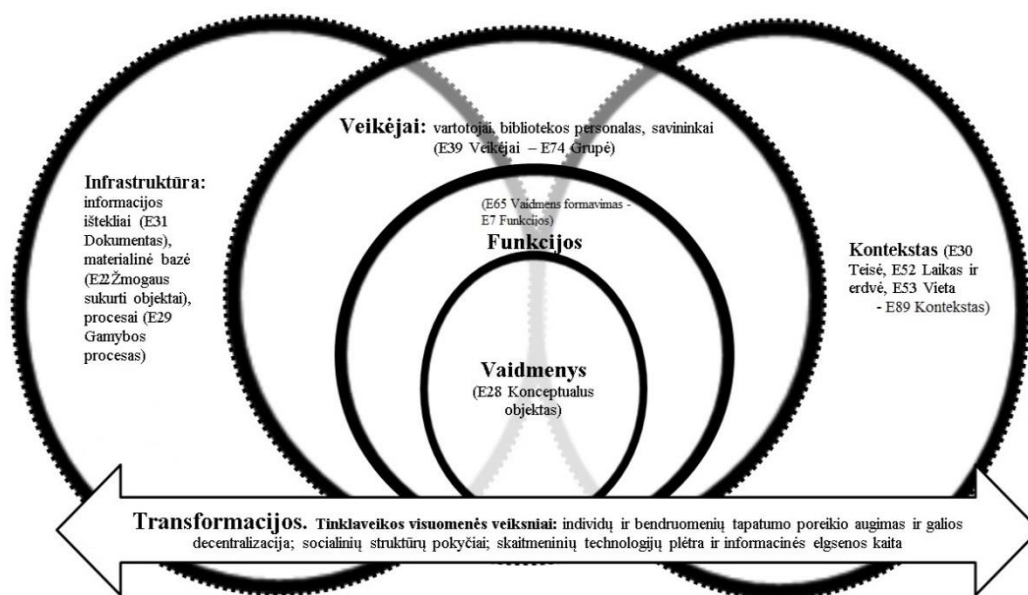
- *disagregacijos* – suskilusių, daugiaspekčių tapatybių formavimosi (Fraser ir Dutta, 2010);

- *difuzijos* – tinklaveikos visuomenei būdingos horizontalios galios, kuri yra išsisklaidžiusi, pasiskirsčiusi po visuomenę, *integruota į tinklus* virtualioje aplinkoje (Fraser ir Dutta, 2010, p. 50);

- socialinio statuso *demokratizacijos*, nes statuso simboliai tampa bereikšmiai, o individas gali prisiimti socialinius vaidmenis pagal situaciją;

- patikimos informacijos ir informacinio raštingumo poreikio socialinėms (darbo, mokslo ir kt.) individo veikloms įgyvendinti.

2. Išanalizavus mokslinę literatūrą ir nustačius realaus pasaulio problemine situaciją, tiriamasis objektas konceptualizuojamas – sukuriamas visos bibliotekos sistemos konceptualus modelis, kuriuo užfiksuojama bibliotekos sistema konkrečiu laiko momentu. Bibliotekos sistemos konceptualizavimui taikoma CIDOC CRM ontologija (Crofts, Doerr, Gill, Stead ir Stiff, 2011) ir CATWOE metodas (Williams, 2005; Checkland ir Poulter, 2010): išskirti bibliotekos sistemos pagrindiniai esiniai, jų sąveikos ir detalizuojamas bibliotekų vaidmenų formavimo procesas. Mokslinės literatūros analizės pagrindu yra nustatyti šie tarpusavyje sąveikaujantys bibliotekos esiniai: *vaidmens formavimas, vaidmenys, veikėjai, funkcijos, infrastruktūra (informaciniai ištekliai, materialinė bazė ir procesai) ir kontekstas (teisė, laikas ir erdvė, vieta)* (1 pav. *Bibliotekos sistemos konceptualus modelis (parengta autorės)*).

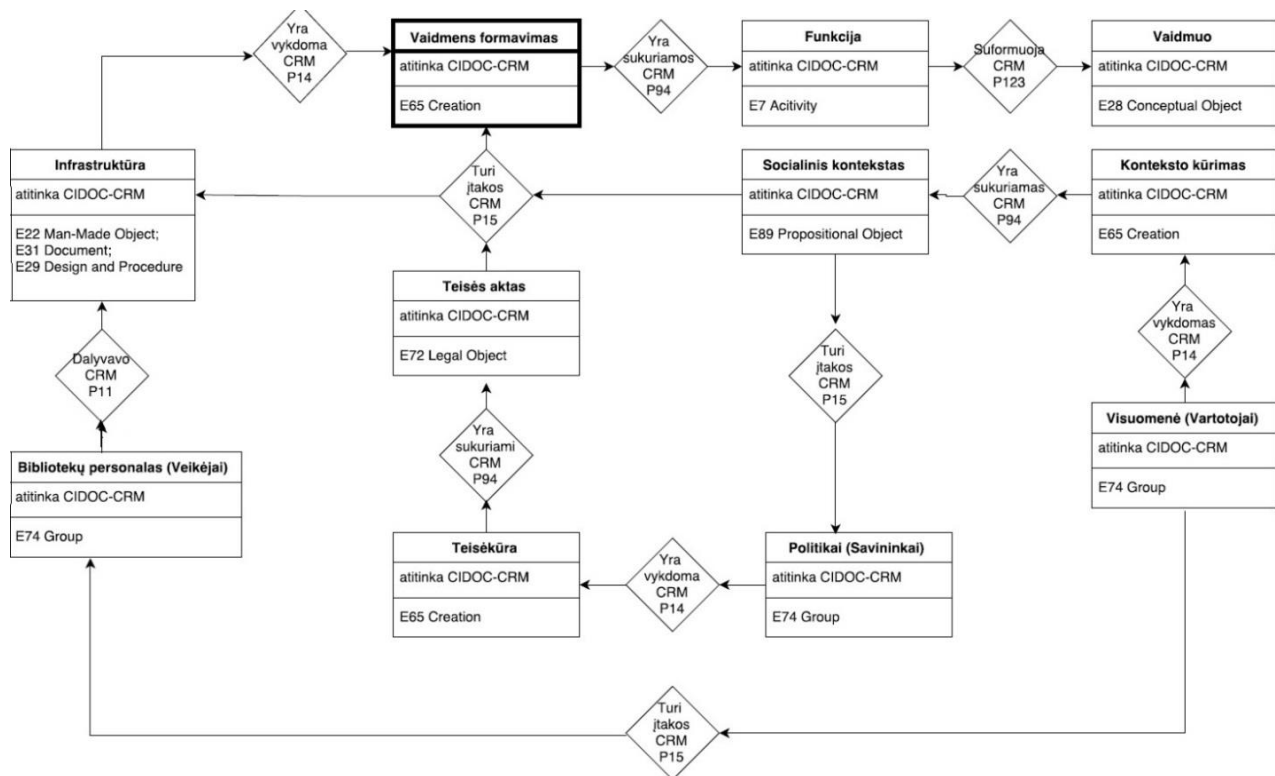

1 pav. Bibliotekos sistemos konceptualus modelis (parengta autorės)

Bibliotekos vaidmuo sisteminiu požiūriu suprantamas kaip *konceptualus objektas*, formuojamas per kitus sistemos esinius ir apibrėžiamas kaip:

- bibliotekos sistemos esinių (veikėjų) įgyvendinamų funkcijų rinkiniai, kurie yra tipiška reakcija į dažniausius lūkesčius, atsiradusius dėl aplinkos įtakos;
- bibliotekos sistemos esiniams sąveikaujant su aplinka atsiradę funkcijų rinkiniai, kurie formuoja bibliotekų vaidmenis.

Bibliotekų vaidmenų formavimo proceso konceptualiaame modelyje detalizuojamas bibliotekos sistemoje vykstantis vaidmens formavimo procesas, pasirinkus esinius *vaidmens formavimas* ir *politikai (savininkai)* (2 pav. *Bibliotekos vaidmenų formavimo proceso konceptualus modelis (parengta autorės)*). Politikai, formuodami bibliotekų vaidmenis, remiasi socialiniu kontekstu, sukuriama visuomenės. Iš esmės, bibliotekų vaidmenų formavimo procesas vyksta per teisės aktus, politikams atstovaujant visuomenės interesams. Tai leidžia manyti, kad bibliotekų vaidmenų kaitą prasminga tirti per bibliotekos sistemos veikėjų sukurtų funkcijų rinkinius, formuojančius bibliotekų vaidmenis.

2 pav. Bibliotekų vaidmenų formavimo proceso konceptualus modelis (parengta autorės)

3. Verifikuojant sukurtą koncepcinį modelį, atliekamas empirinis tyrimas. Empiriniam tyrimui pasirenkama konkreti realybės dalis – egzistuojanti bibliotekos sistema, kuri apibrėžiama geografiniais (įkūrimo vietos), laiko (tiriamasis egzistavimo laikotarpis), infrastruktūros (bibliotekų tipai, tinklas, materialieji ir informacijos ištekliai) parametrais. Pasirinktas empirinio tyrimo metodas – Lietuvos bibliotekų srities ar su ja susijusių oficialių dokumentų *kokybinė turinio analizė*. Pasirinktas tyrimo pjūvis – bibliotekų vaidmenų formavimas, sąlygotas šalies politikos.

Atrenkamų ir analizuojamų dokumentų tipas – *oficialūs dokumentai* (įstatymai, nutarimai, įsakymai, programos ir kt.), sukurti valstybinių institucijų administraciniais tikslais. Iš viso buvo atrinkta 520 oficialių dokumentų.

Empirinio tyrimo matrica-integralus modelis parengtas remiantis disertaciniame darbe išskirtais tinklaveikos visuomenės veiksniais, bibliotekų vaidmenimis, bibliotekos sistemos esinių sąveikomis ir bibliotekų vaidmenų formavimo proceso koncepciniu modeliu (2 lentelė. *Empirinio tyrimo matricos-integralaus modelio fragmentas*).

2 lentelė. Empirinio tyrimo matricos-integralaus modelio fragmentas

Konceptai (veiksniai)	Kategorijos (vaidmenys)	Subkategorijos (sistemos esiniai)	Indikatoriai (funkcijos)	Pagrindžiamieji teiginiai ir nuorodos šaltinius
Individų ir bendruomenių tapatumo poreikio augimas ir galios decentralizacija	<i>Atminties institucija</i>		Dalyvavimas kuriant tautinę ir pilietinę visuomenę, telkiant bendruomenes	
			Atminties išsaugojimas	
			Kultūros paveldo aktualizavimas	

Pagal kokybinio tyrimo principus sukurtame integraliame modelyje bibliotekos sistemos *esiniai* skirstomi į *kategorijas* (esinys *vaidmenys*), *subkategorijas* (sistemos *esiniai ir jų sąveikos*) ir *indikatorius* (esinys *funkcijos*), o *aplinkos veiksniai* įvardijami *konceptais*.

Empirinio tyrimo pagrindinės išvados

Atlikus Lietuvos teisės aktų analizę, nustatytas formuojamų bibliotekų vaidmenų fragmentiškumas, neišbaigtumas priskiriant funkcijas, numatant infrastruktūros panaudojimo galimybes. Taip pat didelę įtaką bibliotekų vaidmenų formavimui turi ne tik kultūros srities, bet švietimo, mokslo ir studijų, socialinės sritims skirti teisės aktai. Kultūros sritis, kaip svarbi stiprios visuomenės kūrimo dalis ir bibliotekų sektoriaus pagrindas, yra fiksuojama nepriklausomybės pradžios (kai siekiama skatinti tautiškumą, puoselėti istoriją) ir paskutinio laikotarpio (priėmus kultūros politikos kaitos gaires ir siekiant reformuoti šalies kultūros sritį) teisės aktuose. Kiekvieno laikotarpio specifika, nulemta ir tinklaveikos visuomenės veiksmų, turėjo įtakos bibliotekų vaidmenų kaitai Lietuvoje 1990–2014 m.

1990–2014 m. Lietuvos bibliotekų vaidmenų raidos ypatumai:

- *Atminties institucijos* vaidmuo pasikeičia nuo *kultūros paveldo objektų saugojimo ir kontrolės* (1990–1994 m., 1995–1999 m.) iki *kultūros paveldo aktualizavimo tinkluose*, bendradarbiaujant su kitomis atminties institucijomis (2005–2009 m., 2010–2014 m.).
- *Kultūros skleidėjos* vaidmens formavimas nuo *abstraktaus ir formalaus požiūrio į kultūrą kaip visuomenės pagrindą*, sudarantį nacionalinį, pilietinį, tautinį ir kt.

tapatumą, iki *siekio skatinti visuomenės kūrybiškumą*, atitinkantį sumanios visuomenės idėją, tvarios ekonomikos siekį ir darnios aplinkos kūrimą.

- ***Galios formuotojos*** vaidmuo formuojamas nuo 2000–2004 m. laikotarpio, tuo metu ir vėliau, bibliotekoms priskiriant propagavimo funkciją skleidžiant galią turinčių institucijų informaciją aplinkos apsaugos ir atliekų tvarkymo, intelektinės nuosavybės teisės, profesinės aplinkos, euro įvedimo, mokslo populiarinimo ir pan. temomis.

- ***Socialinių sąveikų erdvės*** vaidmuo keitėsi nuo *bibliotekos kaip vietos mokymuisi ir paramos mokymosi procesams* funkcijos įgyvendinimo iki bibliotekos kaip atviros erdvės, kurioje *sudaromos sąlygos* visiems lygiomis galimybėmis bibliotekose realizuoti bendruomenių idėjas, mokytis, praleisti laisvalaikį, dirbti ir kt.

- ***Viešojo sektoriaus institucijos*** vaidmens nekeitė turinio – biblioteka suprantama kaip institucija, kurią reikia nuolatos finansuoti ir išlaikyti infrastruktūrą.

- ***Informacijos ir žinių centro*** vaidmuo formuojamas atsižvelgiant į bibliotekų *informacinių išteklių kaupimo ir saugojimo* funkcijas, bibliotekų *informacijos sklaidos ir aprūpinimu informacija* galimybes, sąsajas su intelektinės nuosavybės teisių turėtojais ir kt. 2005–2009 m. ir 2010–2014 m. daugiau dėmesio skiriama informacinių ir komunikacinių technologijų įtakai bibliotekoms: kuriamos el. bibliotekos, informacinės sistemos, bibliotekų ir informacijos paslaugos perkeliamos į virtualią erdvę.

- ***Technologijų centro*** vaidmens formavimas teisės aktuose pradėtas 1995–1997 m. ir apėmė funkcijas, susijusias su bibliotekų *kompiuterizacija ir bibliotekinių procesų automatizavimu*, prieigos prie interneto visuomenei sudarymu, technologinio raštingumo ugdymu. Sukurta infrastruktūra bibliotekoms sudarė sąlygas *įsitraukti į informacinės visuomenės plėtros veiksmus*, kai siekiama sudaryti sąlygas naudotis pasaulio informaciniais ištekliais, el. valdžios paslaugomis, tobulinti įgūdžius, reikalingus darbui.

1990–2014 m. Lietuvos bibliotekų vaidmenų kaitos tendencijos yra:

- **Individų ir bendruomenių tapatumo poreikio augimas** patenkinamas aktualizuojant kultūros paveldą (skaitmeninimą ir pateikimą visuomenei tinkluose), visuomenės kūrybiškumo ir įsitraukimo, dalyvavimo ir kultūros vartojimo skatinimas. **Galios decentralizacijos** veiksnys bibliotekos kaip galios formuotojos vaidmeniui turi įtakos dėl kitų institucijų formuojamų temų perteikimo, sklaidos visuomenei.

- **Socialinių struktūrų pokyčiai**, susiję su poreikiu atnaujinti viešojo sektoriaus institucijų infrastruktūrą ir visuomenės lūkesčiais viešojo sektoriaus paslaugoms, turėjo

įtakos nuo bibliotekos kaip viešojo sektoriaus institucijos vaidmens realizavimo (akcentuojant infrastruktūrą) iki siekio kurti bibliotekos kaip socialinių sąveikų erdvės vaidmenį sumanioje visuomenėje (akcentuojant kūrybiškumą).

- **Skaitmeninių technologijų plėtros ir informacinės elgsenos kaitos** veiksniai, kurie teisės aktuose perteikiami siekiu ir politiniu prioritetu plėtoti informacinę visuomenę šalyje, suformavo sąlygas visuomenei bibliotekose laisvai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją, naudotis patikima informacija per el. bibliotekas, informacines sistemas, duomenų bazines, o bibliotekoms dalyvauti intelektinės nuosavybės teisės srityje.

Teisės aktuose formuojamų Lietuvos bibliotekų vaidmenų kaita intensyviausia keliais laikotarpiais: 1990–1994 m. ir 1995–1999 m. stiprinant bibliotekos kaip viešojo sektoriaus institucijos vaidmenį, 2000–2004 m., lygiagrečiai su bibliotekos kaip viešojo sektoriaus institucijos vaidmeniu, intensyviau formuojant bibliotekos kaip informacijos ir žinių vaidmenį, ir 2010–2014 m. kai, be pastarųjų vaidmenų, teisės aktuose išryškėja formuojamas bibliotekos kaip socialinių sąveikų erdvės vaidmuo.

Disertacijos išvados ir rekomendacijos

1. Mokslinės ir specialiosios literatūros bei teisės aktų kokybinė turinio analizė leido teoriškai pagrįsti tai, kad bibliotekų kaitą tikslinga identifikuoti tiriant šiuolaikinės – *Dalyvaujamosios* – bibliotekos konceptą sąveikoje su tinklaveikos visuomenės veiksmų poveikiu bibliotekų vaidmenims. Pagrindiniai tinklaveikos visuomenės veiksniai, darantys įtaką bibliotekų vaidmenų formavimui, grindžiami dalyvaujamosios bibliotekos konceptu, yra šie:

a) *Individų ir bendruomenių tapatumo poreikio augimo ir galios decentralizacijos* veiksniai, darantys įtaka bibliotekų kaip **atminties institucijų, kultūros skleidėjų ir galios formuotojų** vaidmenims.

- *Atminties institucijų* vaidmuo kinta dėl pasireiškiančio individų siekio kurti savo tapatumą, paremtą kultūros, istorijos, bendruomenių ir kitomis žiniomis.

- *Kultūros skleidėjų* vaidmuo kinta dėl individų ir bendruomenių poreikio įsitraukti į kultūros veiklas, pažinti ir formuoti kultūrą, įgyvendinti kūrybines idėjas.

- *Galios formuotojų* vaidmuo kinta dėl vartotojų ir institucijų įgaunamų naujų decentralizuotų galių bibliotekų veikloms.

b) *Socialinių struktūrų pokyčių* veiksnys, darantis įtaką bibliotekos kaip **socialinių sąveikų erdvės ir viešojo sektoriaus institucijos** vaidmenims.

- *Socialinių sąveikų erdvės* vaidmuo kinta dėl individų poreikio mokytis visą gyvenimą, kurti savo socialinį statusą ir ryšį su kitais asmenimis patogioje, atviroje, viešojoje ir prieinamoje erdvėje.

- *Viešojo sektoriaus institucijų* vaidmens kaita sietina su bibliotekos vietos kintančioje aplinkoje pergalvojomu ir reikalingumo pagrindimu, vertinant bibliotekų kuriamas socialines vertes ir teikiamą naudą visuomenei.

c) *skaitmeninių technologijų plėtros ir informacinės elgsenos kaitos* veiksmų įtaka bibliotekos kaip **informacijos ir žinių centro ir technologijų centro** vaidmenims.

- *Informacijos ir žinių centro* vaidmens kaita sietina su sudaromomis sąlygomis visuomenei patogiai (taip pat ir nuotoliniu būdu) ieškoti, gauti patikimą informaciją, dalintis savo sukurtu turiniu ir žiniomis.

- *Technologijų centro* vaidmens kaita sietina su atotrūkio mažinimu tarp visuomenės dalies, kuriai yra prieinamos šiuolaikinės technologijos bei informacija tinkluose, ir dalies, kuri neturi galimybių prisijungti prie tinklo ar panaudoti visų šiuolaikinių technologijų teikiamų privalumų.

2. *Dalyvaujamosios bibliotekos koncepto* realizavimas, esant tinklaveikos visuomenės poveikiui, bibliotekoms kelia specifinių uždavinių, kurie gali būti identifikuojami ir sprendžiami pasitelkus daktaro disertacijoje sukurtą konceptualų modelį, grindžiamą CIDOC CRM ontologija, kuri yra pripažinta tarptautiniu mastu. Atsižvelgiant į platų CIDOC CRM ontologijos taikymą, sukurtas bibliotekos sistemos konceptualus modelis yra patikimas ir universalus įrankis analizuojant ir planuojant strategines bibliotekų vaidmenų kaitos kryptis ir bibliotekų vaidmenų formavimo procesą. Konceptualaus modelio esiniais išskirti šie tarpusavyje sąveikaujantys esiniai: vaidmenų formavimas, vaidmenys, veikėjai, funkcijos, infrastruktūra (informaciniai ištekliai, materialinė bazė, procesai) ir kontekstas (teisė, laikas ir erdvė, vieta).

Konceptualus modelis leidžia pagrįsti tolesnio empirinio tyrimo metodologiją, analizuoti esinių sąveikas: *veikėjai tam tikrame kontekste ir infrastruktūroje per funkcijas formuoja vaidmenis*. Bibliotekų vaidmenų formavimo proceso konceptualiame modelyje detalizuojamas bibliotekos sistemoje vykstantis vaidmens formavimo procesas, pasirinkus esinį *vaidmens formavimas* ir vieną pasirinktą esinį *politikai (savininkai)*:

politikai, veikiantys socialiniame kontekste, kurį sukuria visuomenė, vykdo teisėkūrą ir rengia teisės aktus, kurie turi įtakos bibliotekos vaidmens formavimui per sukuriamas bibliotekos funkcijas, suformuojančias bibliotekų vaidmenis.

3. Universali tyrimo metodika parengta suderinant įvairius tyrimų metodus ir modelius: mokslinės literatūros analizę, CATWOE metodą, disertacijoje sukurtą bibliotekos sistemos konceptualų modelį ir kokybinę turinio analizę. Integruota metodika leidžia įvertinti tinklaveikos visuomenės poveikį bibliotekų vaidmenų formavimui, nustatyti bibliotekos sistemą sudarančių struktūrinių elementų ir jų sąveikos su išorine aplinka reikšmę bibliotekų vaidmenų formavimo procese. Sukurta universali tyrimo metodika leidžia abstrahuoti ir sujungti visus bibliotekos vaidmenų tyrimo aspektus į integruotą modelį bei taikyti jį verifikuojant bibliotekos sistemos konceptualų modelį Lietuvos bibliotekų vaidmenų kaitos empirinio tyrimo pagrindu.

Universali tyrimo metodika buvo pritaikyta Lietuvos bibliotekų sritį reglamentuojančių ir kontekstą sudarančių oficialių dokumentų (įstatymų, nutarimų, sprendimų, įsakymų ir kt. oficialių dokumentų) nuo 1990 m. iki 2014 m. analizei. Metodikos pritaikymas leido atskleisti visuminį Lietuvos bibliotekų vaidmenų raidos ir kaitos vaizdą bei išryškino metodologijos universalumą. Metodika gali būti taikoma tiriant kitą realaus pasaulio bibliotekų vaidmenų kaitos situaciją, tyrimui pasirenkant kitus, konceptualiam modelyje apibrėžtus veikėjus (personlą, vartotojus) ir tiriant jų formuojamus bibliotekų vaidmenis, remiantis kitais empiriniais duomenimis (bibliotekų planais ir veiklos ataskaitomis, empirinę medžiagą surenkant pritaikius interviu ar fenomenologinio tyrimo metodą), taip pat tiriant kitų šalių ir kito laikotarpio bibliotekų vaidmenis.

4. Atlikus empirinį tyrimą buvo nustatyti pagrindiniai bibliotekų vaidmenų ***raidos ypatumai iš kurių svarbiausi yra:***

a) bibliotekos kaip ***atminties institucijos ir kultūros skleidėjos*** vaidmenys formuojami visais tiriamais laikotarpiais nuo kultūros paveldo saugojimo ir abstrakčios bibliotekų misijos puoselėti kultūrą iki kultūros paveldo aktualizavimo ir kultūros prieinamumo sudarymo.

b) bibliotekos kaip ***galių formuotojos*** vaidmuo Lietuvoje veikiant tinklaveikos visuomenei nėra aiškiai formuojamas. Bibliotekos suprantamos kaip galią turinčių

institucijų komunikacijos priemonė ir informacijos sklaidos įrankis, galintis pasiekti įvairias tikslines auditorijas perduodant informaciją aktualiomis temomis.

c) bibliotekos kaip *socialinių sąveikų erdvės* vaidmuo formuojamas atsižvelgiant į šalies istorinius ir socialinius lūžius. Bibliotekos dažniausiai suprantamos kaip parama besimokančiajam, studijuojančiajam, neformaliojo švietimo dalis, mokymosi visą gyvenimą skatintoja.

d) intensyviausiai formuotas bibliotekos kaip *viešojo sektoriaus institucijos* vaidmuo. Teisės aktuose įvardijamos trys pagrindinės bibliotekos sistemos problemos: 1. personalas, kurio kvalifikaciją būtina kelti, 2. (ne)pritaikytos bibliotekų erdvės ir naudojamos technologijos (visuomenės lūkesčių neatitinkanti infrastruktūra), 3. poreikis nuolat atnaujinti bibliotekų informacinius išteklius.

e) bibliotekos kaip *informacijos ir žinių centro* ir *technologijų centro* vaidmenys teisės aktuose formuojami siekiant plėtoti informacinę visuomenę, realizuoti visuomenės laisvę ir teisę į informaciją bei paskatinti naudotis skaitmeninėmis technologijomis.

5. Atlikus empirinį tyrimą buvo nustatytos Lietuvos bibliotekų vaidmenų *kaitos tendencijos, iš kurių svarbiausios yra:*

a) vaidmenys kinta nuo požiūrio, kad *technologijos yra tik priemonė* bibliotekų socialinėms funkcijoms įgyvendinti (pvz., bibliotekinių procesų automatizavimo) iki *šiuolaikinių skaitmeninių technologijų taikymo kaip pagrindo* bibliotekų funkcijoms įgyvendinti.

b) nuo vaidmenų formavimo, *įgyvendinant ekspertų funkcijas* (pvz., kultūros paveldo saugojimas) iki orientavimosi į visuomenei *aktualaus turinio kuravimą* (pvz., kultūros paveldo sklaida tinkluose).

c) vaidmenys kinta nuo bibliotekos *infrastruktūros kūrimo siekiant kaupti ir saugoti* informacinius išteklius iki bibliotekos *infrastruktūros pritaikymo visuomenės socialiniams poreikiams* naudotis atviromis viešosiomis erdvėmis, dirbti individualiai ir grupėse, mokytis, bendrauti, leisti laisvalaikį, ieškoti informacijos, pasinaudoti įvairių formatų dokumentais, el. ištekliais ir paslaugomis.

d) nuo kultūros sklaidos, *sudarant sąlygas susipažinti ir pažinti* šalies ir užsienio kultūrą, profesionalųjį meną, iki *individuei ir bendruomenių įtraukimo* į kultūrines veiklas, kultūros produktų kūrimo, kūrybinių idėjų realizavimo ir rezultatų dalinimosi.

6. Lietuvos bibliotekų vaidmenys 1990–2014 m. formuojami įvairių sričių (kultūros, socialinės, švietimo, mokslo ir studijų ir kt.) teisės aktuose, todėl siekiamybe tampa įvairių bibliotekų vaidmenų susiejimas su pagrindinėmis politinės darbotvarkės aktualijomis, sistemingas požiūris į bibliotekų sritį ir bibliotekų srities politiką. Bibliotekų vaidmenų formavimui būtinas logiškas, struktūruotas ir racionalus požiūris, pagrįstas bendra koncepcija, todėl yra rekomenduojamas teisės aktuose bibliotekų vaidmenis formuoti kryptingai – bendro konceptualaus požiūrio pagrindu bei įvertinant didžiausią tinklaveikos visuomenės aplinkos veiksnių poveikį bibliotekų vaidmenims.

Daktaro disertacijos aprobacija

Recenzuoti moksliniai straipsniai

- JUCHNEVIČ, Laura. Bibliotekų vaidmenų kaita sistemų teorijos kontekste. *Informacijos mokslai*, 2014, t. 69, p. 103–117.
- JUCHNEVIČ, Laura. Roles of Lithuanian Library Network in Regional Infrastructure of Culture and Information. *Regionų formavimo ir plėtros studijos (Regional Formation and Development Studies)*, 2014, Nr. 3 (14), p. 98–111.

Kiti moksliniai straipsniai

JUCHNEVIČ, Laura. Library Roles in Changing Society [interaktyvus]. *Social Transformation in Contemporary Society*, 2014, (2) (STICS 2014 (2)). Prieiga per internetą: http://stics.mruni.eu/wp-content/uploads/2014/08/STICS_2014_2_120-130.pdf.

Dalyvavimas tarptautinėse mokslinėse konferencijose

- JUCHNEVIČ, Laura. *Bibliotekos vaidmenų kaita tinklaveikos visuomenėje*. Tarptautinė mokslinė konferencija „Komunikacijos ir informacijos mokslai tinklaveikos visuomenėje: patirtys ir išvalgos II“, 2014 m. birželio 19–20 d.
- JUCHNEVIČ, Laura, ZURLYS, Petras. *Lietuvos viešosios bibliotekos: dabartis ir perspektyvos*. Tarptautinė konferencija „Crimea 2013“ („Bibliotekos ir informacijos ištekliai šiuolaikiniame mokslo, kultūros, švietimo ir verslo pasaulyje“), Sudakas (Ukraina, Autonominė Krymo Respublika), 2013 m. birželio 8–16 d.

Dalyvavimas nacionalinėse mokslinėse konferencijose

- JUCHNEVIČ, Laura. *Visuomenė ir biblioteka virtualiuose socialiniuose tinkluose: sąveikos konstruojant tapatybes*. Nacionalinė mokslinė konferencija „V. Biržiškos skaitymai 2014. Asmenybės raiška: nuo XVIII a. bibliotekininkų iki XXI a. tinklažmogių“, 2014 m. gruodžio 2 d.
- JUCHNEVIČ, Laura. *Informacijos įstaigos besikeičiančioje aplinkoje: skirtingų žmonių kartų kaitos įtaka bibliotekų vaidmenims*. Nacionalinė mokslinė konferencija „Informacijos ir komunikacijos teorijos ir praktikos raiškos“, 2013 m. gruodžio 6 d.

Pranešimai kitose konferencijose

JUCHNEVIČ, Laura. *Library Roles in Changing Society*. International Scientific Conference for Young Researchers „SOCIAL TRANSFORMATIONS IN CONTEMPORARY SOCIETY 2014“ (STICS 2014), 2014 m. birželio 5–6 d.

Informacija apie autorių

Laura Juchnevič gimė 1985 m. liepos 14 d. Vilniuje (Lietuva). 2008 m. Vilniaus universitete Komunikacijos fakultete įgijo Komunikacijos ir informacijos bakalauro kvalifikacinį laipsnį (bibliotekininkystės ir informacijos studijų programa), 2010 m. – magistro kvalifikacinį laipsnį (ryšių su visuomene studijų programa).

Nuo 2007 m. dirba bibliotekų srityje: 2007–2012 m. – Lietuvos aklujų bibliotekoje, nuo 2012 m. iki dabar – Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešojoje bibliotekoje. Dabartinės užimamos pareigos bibliotekoje – direktoriaus pavaduotoja, Regiono bibliotekų metodikos ir vadybos centro vadovė. Nuo 2010 m. – Lietuvos bibliotekininkų draugijos narė. 2010 m. Lietuvos Respublikos kultūros ministras Laura Juchnevič suteikė 2009 m. geriausio jaunojo bibliotekininko vardą; 2015 m. suteikta Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko padėka.

Nuo 2013 m. dirba Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institute lektore. Veda *informacijos tvarkybos ir ieškos teorijos* seminarus ir *ryšių su visuomene ir reklamos* kursą.

El. paštas: laura.juchnevic@gmail.com